L'ÚLTIM EXILI VALENCIÀ

Material didàctic per a Batxillerat

Pasqual Mas i Usó

Col·lecció Didàctica, 17

Col·lecció Didàctica, 17

© Del text: Pasqual Mas i Usó
© De les imatges: els autors i els propietaris
© De l'edició: Acadèmia Valenciana de la Llengua

Edita: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Avinguda de la Constitució, 284. 46019 – València
avl@gva.es – www.avl.gva.es

Coordinació: Josep Palomero
Disseny i maquetació: Espirelius

ISBN: 978-84-482-6900-5
Depòsit legal: V-2877-2023

ESCRIPTORS VALENCIANS EXILIATS DEL 1939

L'ÚLTIM EXILI VALENCIÀ

Material didàctic

Batxillerat

Pasqual Mas i Usó

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA

ESCRIPTORS DE L'ANY 2023. VALENCIANS DE L'EXILI

Col·lecció Didàctica, 17

índex

09 Introducció

11 Orientacions didàctiques

13 Material didàctic per a l'alumnat

13 Unitat 1. Què sé de l'exili?
17 Unitat 2. Pel camí de l'exili
21 Unitat 3. Angelí Castanyer Fons
25 Unitat 4. Josep Castanyer Fons
29 Unitat 5. Carles Esplà Rizo
33 Unitat 6. Emili Gómez Nadal
37 Unitat 7. Gaetà Huguet Segarra
41 Unitat 8. Juli Just Gimeno
45 Unitat 9. Artur Perucho Badia
49 Unitat 10. Francesc Puig Espert
53 Unitat 11. Serafí Salort Ginestar
57 Unitat 12: Max Aub Mohrenwitz

63 Material didàctic per al professorat. Solucionari

87 Bibliografia

Carles Abad. Tècnica mixta sobre paper, 33 x 50 cm.

Introducció

Fa més de vint segles, el cordovés Sèneca, exiliat a Còrsega, va escriure una sentència que deia: «Carere patria intolerable est!» (‘Que intolerable és viure fora de la pàtria!’). Malauradament, la història del nostre país ha fet que esta queixa del valedor de l’estoïcisme haja tingut presència en moltes ocasions: àrabs, conversos, erasmistes, moriscos, jesuïtes, austriacistes, carlins, liberals, afrancesats i republicans en són exemple.

Els valencians exiliats després de la Guerra Civil espanyola, majoritàriament a França i a Mèxic, es van mostrar incondicionals al que havien defés durant la Segona República, tot i que es van adaptar als països que els van acollir. D’altra banda, el sentiment valencianista que tant havien defés es va ressentir i la majoria va abandonar el valencià com a vehicle d’expressió professional. Tot i això, a París i a Mèxic es van concentrar dos importants nuclis que van mantindre les inquietuds valencianistes, els membres dels quals s’estudien en la present guia didàctica.

Autors com Francesc Alcalà i Llorente, Julià Amo Morales, Eduard Buïl Navarro, Angelí Castanyer Fons, Josep Castanyer Fons, Enric Cerezo Senís, Marí Civera Martínez, Carles Esplà Rizo, Llorenç Estopinyà, Ramon Fontanet i Serralta, Emili Gascó Contell, Emili Gómez Nadal, Julià Gorkín, Ernest Guasp, Gaetà Huguet Segarra, Marcel Jover Navarro, Juli Just Gimeno, Juli Macian Salvador, Felip Melià Bernabeu, Eduard Muñoz Orts, *Lalo*, Àlvar Eloi Pascual-Leone Forner, Artur Perucho Badia, Francesc Puig Espert, Serafí Salort Ginestar, Joan Sapinya Camaró, Brauli Solsona i Manuel Uribarri (Uribarry) Barutell foren protagonistes d’esta espenta valencianista, que s’agrupà al voltant de la Casa Regional Valenciana de Mèxic (1942), amb la creació de les revistes *Levante* (1943), *Mediterrani* (1943-1947) i *Senyera* (1951-1976) i de la Casa Regional Valenciana de París (1947). A més a més, estos autors col·laboraren en revistes catalanes de l’exili com *Quaderns de l’Exili* (1943-1947), *Democràcia* (1944-1946), *La Nostra Revista* (1946-1954), *Vida Catalana* (1945-1946), *Endavant* (1946), *L’Esquerra* (1961) *i Pont Blau* (1952-1963).

La present guia didàctica se centra en els autors Angelí Castanyer Fons, Josep Castanyer Fons, Carles Esplà Rizo, Emili Gómez Nadal, Gaetà Huguet Segarra, Juli Just Gimeno, Artur Perucho Badia, Francesc Puig Espert i Serafí Salort Ginestar, als quals hem afegit Max Aub, de parla castellana, l’exponent valencià més important de l’empresonament en els camps de concentració i de l’exili. No obstant, també es proposen documents i materials de la resta d’autors que puguen suscitar tasques extraordinàries.

Esta guia didàctica, pensada per a Batxillerat, planteja activitats tant de caràcter lingüístic i literari com històric i social, així com temes transversals que s’acomoden al currículum de diverses assignatures humanístiques.

El *Flandre*: arribada d'espanyols a Veracruz el 22 d'abril del 1939.
Fototeca de l'Archivo General de la Nación de Mèxic.

Orientacions didàctiques

Metodologia

La guia didàctica *Escriptors valencians exiliats del 1939. L'últim exili valencià* va destinada principalment a l'alumnat de l'etapa educativa de Batxillerat. Tot i això, les activitats també poden ser plantejades a l'alumnat d'Educació Secundària Obligatòria o a l'alumnat dels centres de Formació de Persones Adultes. A més a més, esta guia pot ser útil a qualsevol col·lectiu o associació de caràcter social i cultural interessat en l'exili.

- Recerca d'informació sobre l'exili.
- Anàlisi de textos literaris d'exiliats valencians.
- Creació de textos per part de l'alumnat sobre l'exili.
- Exposició de treballs de l'alumnat.
- Reflexió sobre les dimensions i les conseqüències de l'exili valencià.

Objectius i continguts

- Conéixer les dimensions i les conseqüències de l'exili valencià.
- Conéixer la realitat dels camps de concentració.
- Fomentar la conscienciació social de l'alumnat.
- Fomentar la comprensió lectora.
- Biografies d'autors valencians exiliats.
- El llenguatge literari de l'exili.
- Practicar la investigació i selecció d'informació.
- Dur a terme el treball en equip.
- Exercitar l'exposició oral de l'alumnat.

Avaluació

- Qualitat dels treballs elaborats per l'alumnat.
- Presentació de treballs per part de l'alumnat.
- Autoavaluació de l'alumnat.

Cap a l'exili. Fotografia: Col·legi de Periodistes de Catalunya.

Vinyeta del port d'Alacant el 28 de març del 1939. Paco Roca, *Los surcos del azar*, Bilbao, Astiberri, 2013.

Material didàctic per a l'alumnat

Unitat 1
Què sé de l'exili?

1. Sense necessitat de consultar llibres ni recursos de recerca informàtica, digues si són vertaderes (**V**) o falses (**F**) les frases següents relacionades amb l'exili valencià.

- L'exili és una estada obligada fora de la pàtria.
- El motiu principal de l'exili és l'abandó de la pàtria per a trobar una faena millor.
- L'exili és el lloc on viu una persona exiliada.
- L'exili és l'allunyament del territori d'un estat, especialment per motius polítics.
- L'exili sempre és voluntari.

2. Subratlla els fets històrics que et semblen relacionats amb l'exili valencià:

- El franquisme.
- La Segona Guerra Mundial.
- La Segona República espanyola.
- El Guerra Civil espanyola.
- El regnat de Joan Carles I.
- La postguerra espanyola.

3. L'Acadèmia Valenciana de la Llengua ha dedicat l'any 2023 als escriptors valencians de l'exili. Saps alguna cosa d'esta iniciativa?

4. Quina informació afegiries sobre l'exili?

5. Sopa de lletres. Noms dels vaixells que portaren els espanyols a l'exili: *Alsina, Champlain, Colonial, Cuba, Flandre, Foz de Douro, Guinea, Iberia, Ipanema, Jaragua, Lasalle, Manuel Arnús, Marqués de Comillas, Massilia, México, Mexique, Monterrey, New Amsterdam, Nyassa, Orinoco, Orizaba, Quanza, Santo Domingo, Sao Thomé, Serpa Pinto, Siboney, Sinaia, Stanbrook, Statendam, Veendam, Voledam i Winnipeg.*

S	I	B	O	N	E	Y	D	F	K	K	L
Z	H	S	T	A	N	B	R	O	O	K	Y
W	I	N	N	I	P	E	G	C	F	F	D
T	Q	C	G	T	G	T	N	O	R	R	S
A	U	H	A	A	U	K	Y	L	F	O	A
O	A	A	L	S	I	N	A	O	O	S	N
H	N	M	H	K	N	G	S	N	Z	T	T
O	Z	P	O	X	E	X	S	I	D	A	O
I	A	L	I	L	A	X	A	A	E	T	D
F	L	A	N	D	R	E	J	L	D	E	O
M	W	I	M	H	L	F	A	K	O	D	M
A	O	N	E	I	F	G	R	Ñ	U	A	I
R	M	E	X	I	C	O	A	Ñ	R	M	N
Q	O	W	I	P	U	X	G	M	O	G	G
U	N	X	Q	A	B	H	U	A	G	V	O
E	T	N	U	N	A	G	A	N	G	E	Z
S	E	E	E	E	O	O	N	U	Y	E	Z
D	R	W	D	M	H	M	M	E	S	N	V
E	R	A	L	A	S	A	L	L	E	D	O
C	E	M	D	U	P	S	P	A	R	A	L
O	Y	S	G	W	D	S	H	R	P	M	E
M	W	T	U	U	J	I	F	N	A	O	D
I	B	E	R	I	A	L	X	U	P	R	A
L	J	R	U	U	X	I	P	S	I	I	M
L	D	D	D	W	O	A	Q	N	N	Z	U
A	O	A	S	I	N	A	I	A	T	A	P
S	U	M	O	R	I	N	O	C	O	B	I
S	A	O	T	H	O	M	E	I	S	A	Q

A bord del Flandre, finals d'abril del 1939. Artur Perucho, el primer per la dreta.

6. Una de les necessitats que es mantindran en l'exili, a més de l'afirmació del poder polític, és la recuperació de la cultura a través de la vindicació lingüística. Llig el text següent d'Emili Gómez Nadal (1990: 219) i redacta la teua opinió sobre el que manifesta.

> La reeixida d'una llengua és abans que res una qüestió d'autoritat, no moral ni estètica, sinó administrativa, «política». Allò que ens ha marcat en els temps moderns i que les llengües afins —castellà, francés, italià— han tingut és la continuïtat d'una cancelleria reial, d'un Estat, que hagués donat oficialitat i prestigi a l'idioma.
>
> L'obra dels nostres clàssics no ha estat continuada...

El president de Mèxic Lázaro Cárdenas amb xiquets refugiats espanyols.
Fotografia: DeMemoria, Mèxic.

Unitat 2

Pel camí de l'exili

1. Investiga sobre l'últim vaixell que va traslladar exiliats des d'un port valencià.

a) De quin port va salpar?
b) De quin tipus de vaixell es tractava?
c) Quin dia va eixir?
d) Quin trajecte va fer?
e) Quants exiliats hi van embarcar?

2. **Treball en grup o individual**.
Investiga sobre alguns dels vaixells que van traslladar els espanyols cap a l'exili, els noms dels quals consten en la sopa de lletres de la unitat anterior.

3. Com van ser acollits els exiliats? Busca informació sobre això i compara l'actitud de França amb la de Mèxic

4. Indaga sobre la creació de la Casa Regional Valenciana de París. Els seus estatuts, presentats en l'Administració francesa, tenien com a punt fonamental «Fomenter les Arts et les Lettres Valenciennes en organisant concerts, expositions, conferénces, (...) cours de Langue Valencienne» ('Fomentar les arts i les lletres valencianes organitzant concerts, exposicions, conferències, (...) cursos de llengua valenciana'), i per això la documentació interna i el *Butlletí* estaven íntegrament en valencià. Saps si continua la seua activitat en l'actualitat?

5. La Casa Regional Valenciana de Mèxic, fundada en 1942, va propiciar la publicació de revistes en les quals s'escrivia en valencià. *Levante*, *Mediterrani* i, sobretot, *Senyera* —que es va publicar durant 25 anys— en són bons exemples. Les revistes foren molt importants a l'hora de difondre la cultura valenciana entre els vora 20.000 exiliats espanyols que van ser acollits a Mèxic. Comenta el text següent publicat en el número 14 de *Senyera* en 1954.

> La llengua valenciana ha tingut la seua literatura pròpia, la seua història, els seus privilegis, la seua independència... La llengua valenciana ha segut la llengua favorita de Jaume I, de Pere II, el conqueridor de Sicília, de Jaume II, d'Anfós el Magnànim, rei conqueridor de Nàpols, de Martí I (...). En la llengua valenciana parlaren els paladins de les corts d'Aragó i de Tolosa. En llengua valenciana cantaren Jaume Febrer, (...) Joan de Joanes, Bernat Fenollar i el cavaller Jaume Gasull,

Para archivar

CASA REGIONAL VALENCIANA

DE PARIS

PARIS 4, rue Saint Roch (I) BUTLLETI INTERIOR N° I

VALENCIANS

Amb quina joia escribim estes primeres linies de salutació fraterna als germans que formen el nucli originari de la nostra llar a Paris. Als que ens han ajudat amb l'estimul de llur sentiment patriòtic cap a la tèrra mare, encorajant-nos en els primers passos constitucionals de la nostra entitat; als que des de tèrres lluntanes -Mexic, Cuba, Xile, etc. ens han escrit senyalan-nos la necessitat de que Paris, la primera capital del continent europeu, fora per als valencians residents a França i arreu del mon, un eixemple viu i falaguer de la nostra voluntat d'unió espiritual, de coincidencia patriòtica, de daler reivindicador de la personalitat autòctona del nostre Pais. Als germans de Castelló, Alacant i Valencia, que, a casa nostra, en la propia tèrra ahon segles d'història afirmen el caracter inconfundible de la nostra personalitat geogràfica i politica, seguixen avivant el foc sagrat de la valenciania. A tots aquells que de llunt o de prop senten la emoció incomparable de sentirse valencians, la nostra salutació fraterna al comunicar-los la constitució a Paris de la CASA REGIONAL VALENCIANA.

Fins ?. El primer article dels nostres estatuts els definix amb tota claretat. "LA CASA REGIONAL VALENCIANA DE PARIS, ACOLLIRA A TOTS ELS RESIDENTS O TRANSEUNTS A PARIS, ORIGINARIS DELS PAIS VALENCIA (Alacantins, Castellonencs i Valentins) SENSE DIFERENCIES SOCIALS NI IDEOLOGIQUES. PROPAGARA EN LO POSSIBLE EL CONEIXIMENT DE LA NOSTRA PERSONALITAT, LA CULTURA, LES ARTS, EL COMERÇ, L'INDUSTRIA, L'AGRICULTURA, I, EN GENERAL, TOTES LES ACTIVITATS DE LA NOSTRA PATRIA. ORGANITZARA REUNIONS ARTISTIQUES I LITERARIES, EXPOSICIONS, CURSETS DE LLENGUA VALENCIANA, PUBLICACIONS I BIBLIOTECA, CONTRIBUINT XIXIS A L'ENGRANDIMENT DE LA PERSONALITAT AUTOCTONA DEL NOSTRE PAIS, I AL CONREU ESPIRITUAL DELS NOSTRES COMPATRIOTES, DINS UN AMBIENT DE SUPERACIO, AJUDA I FRATERNITAT ".

La tasca es dura, pero agradosa, puix que es la mare tèrra qui ens comana. Dificil ?. Sense ducte, pero esperançadora si els estimuls que hem trovat al començament, es traduixen en col-laboració entusiasta per a l'acció. Ni ens manca la voluntat per a revaloritzar el passat i honorar el pervindre del nostre Pais, ni poden ductar de l'entusiasme i ajut dels nostres compatriotes.

Amb l'emoció del present i amb la confiança cega en l'esvenidor, resumirem estes linies amb un crit que volguerem retransmetre a totes les dreceres de la rosa dels vents, dient :

VIXCA EL PAIS VALENCIA

-o-o-o-

Primer *Butlletí* de la CRVP (1947). Arxiu José Muñoz Castañer.

Extracte dels Estatuts

La **Casa Regional Valenciana de Paris** acollira a tots els residents o transeunts a Paris, originaris del Pais Valencia, (Alacantins, Castellonens i Valentins), sense diferencies socials ni ideològiques.

Propagarà en lo possible el coneiximent de nostra personalitat, la cultura, les arts, el comerç, l'industria, l'agricultura, i, en general, totes les activitats de la nostra Patria.

Organitzara reunions artistiques i literaries, exposicions, cursets de llengua valenciana, publicacions i biblioteca, contribuint aixis a l'engrandiment de la personalitat autoctona del nostre Pais, al conreu espiritual dels nostres compatriotes, dins d'un ambient de superaciò, ajuda i fraternitat.

Ajudar a la **Casa Regional Valenciana de Paris** procurant engrandirla i dignificarla, es agrandir i dignificar la personalitat del nostre Pais.

NO MANQUES AL TEU DEURE

l'il·lustre Onofre Centelles i el cèlebre Ausiàs March. En València, i per valencians, s'escrigueren *El llibre de les dones* (...), *El procés de les Olives o la Disputa entre viudes i donzelles* (...) i tantes poesies que donaren brillantor, ingeni, glòria i prestigi als Jocs florals.

6. **Treball en grup o individual**. Ací tens una llista d'escriptors exiliats que escrigueren en valencià: Francesc Alcalà i Llorente, Julià Amo Morales, Eduard Buïl Navarro, Enric Cerezo Senís, Marí Civera Martínez, Llorenç Estopinyà, Ramon Fontanet i Serralta, Emili Gascó Contell, Julià Gorkín, Ernest Guasp, Marcel Jover Navarro, Juli Macian Salvador, Felip Melià Bernabeu, Eduard «Lalo» Muñoz Orts, *Lalo*, Àlvar Eloi Pascual-Leone Forner, Joan Sapinya Camaró, Brauli Solsona i Manuel Uribarri (Uribarry) Barutell. Tria'n un i redacta la seua biografia per a explicar-la a la resta de la classe.

MIRAT

POESIA

Angelí Castanyer.
Fotografia: Fundació Irla.

Unitat 3

Angelí Castanyer Fons

1. Angelí Castanyer Fons (Huéneja, 1905 - València, 1974) fou durant els anys 30 responsable de les àrees de Publicacions i Propaganda del Centre d'Actuació Valencianista i vocal de Proa. Guanyà la Flor Natural de Lo Rat Penat en 1930 i en 1973. En 1936 va ser elegit regidor de l'Ajuntament de València i en 1939 va abandonar Espanya a bord de l'*Stanbrook* per a exiliar-se a Orà (1939-1945), a Bordeus (1945-1948) i, finalment, a París, on publicà el poemari *Miratge* en 1954. En 1951 obtingué un accèssit en els Jocs Florals de la Llengua Catalana a Nova York i tornà a Espanya en 1970.

Busca notícies de l'autor en llibres o en internet i completa la seua biografia.

2. Comenta el fragment següent del poema «Tam-tam» (*Miratge*, 1954: 17-20).

Tam-tam, tam-tam, tam-tam...
Què és aquesta remor
que plana en mon cor?
Llor
i llaor;
al·leluia i salm;
clam
i reclam
de l'amor
que crida?
Crit de la vida! (...)
Vindrà el jorn novell!
Amb la nova aubà,
vindrà la rosà,
la glòria i el pa;
el pa beneït
i la glòria al pit (...)

Fora!, fora el desert,
l'infinit incert
sens cor ni decor,
del perfum que es mor
i la llum que es perd
endins de mon cor...
Ara és la flor, la flor, la flor!
Ara és el verd, el verd, el verd! (...)
Fora!, fora el desert,
desert maleït
del perfum que es perd
i la llum que es mor
al fons de mon pit...
Ara és el cor, el cor, el cor! (...)

a) Què creus que marca el batec del cor?

b) De quin desert ens parla?

3. Comenta el fragment següent del poema «En la nit desèrtica» d'Angelí Castanyer (*Miratge*, 1954: 43-35) i explica el punt de vista de l'autor exiliat sobre València. Hi trobes una identificació clara entre la ciutat i l'actitud dels valencians? Quin significat atorgues al títol del poema?

Ai València... València!
La de la rosa fina? La de la col rumbosa.
Femella i gran femella; femella esmaperduda
en la borda entelèquia d'un etern desficaci.
València enlluernada de soroll i de traques!
Estampa ruquerola d'una potència absurda,
la salvatge potència
d'un poble que s'enlaira de folla egolatria
entre els versets insípids de l'Auca Falaguera...
Ai València, València... El Corn de l'Abundància?
El jou de la vergonya
que un tall de
cids campeadors impúdics
han pres per bandolera (...)
I el poble? Pobre poble!
Equació insuperable d'una ciència inoïda,
que fa escut a tota hora
de sa brusa hortolana
amb un posat ingenu
que rebenta les pedres;
amb un badoc mig-riure
que crema les entranyes;
sempre immers, de bon grat, sota la boira cínica
d'una cultura pràctica,
d'una ignorància útil...
I mentrestant, oh glòria,
oh glòria inversemblant dels fausts troglodites! (...)
Que la pàtria –que diuen,
ja no és més i només que una immensa
contrada delitosa (...)

Germans Castanyer. Arxiu José Muñoz Castañer.

4. En una carta d'Angelí Castanyer (París, 1955) a Joan Fuster, el primer justifica el seu distanciament de la literatura a favor del valencianisme. Després de llegir el fragment següent de la missiva (Cortés 2004: 121), investiga sobre el valencianisme en l'exili.

> La meua labor pròpiament literària no és extensa ni ho podria ser, car he fet, intencionadament, tot el que a l'època era deure fer en el valencianisme, fins i tot el deure de deixar de fer versos per dispersar-se directament entre el poble: acció, treball d'organització i direcció, propaganda, etc., per tal de conduir el fervor (...) dels altres al terreny que resultara més pràctic per a la causa.

5. En el poema «Talem» (*Miratge*, 1954: 21-23) Angelí contraposa l'amor a la barbàrie. Explica com establix la lluita entre estos dos elements i quin final es preveu.

> Sempre casta i fidel, serena i púdica,
> heu-te ací, tota sola, entre la mansa
> rutina del desert... tota sola, única
> front a l'abisme de la nit que avança (...)
> ni la clamor del monstre que ara ens crida (...)
> ni la feixuga sarpa miserable
> que teixint els mil vels de ta paüra
> va recercant ton cor inexpugnable (...)
> Res no hi podrà, oh heràldica promesa (...)
> res no hi podrà sorprendre en sa nuesa
> ton meravellós encant que no s'explica (...)
> car heus ací la llibertat somniada,
> i heus ací nostre tàlem de fortuna.
> Heus ara ací la glòria que es presenta
> —sens dictat, sens contracte, sens fallida—
> plena i cabal, lliure i viril, exempta
> de tota malvestat rebordonida.
> I heu-te ja, davant meu, llum i esperança (...)
> Car ja no ets sola... tu, la sola, l'única
> força ideal que vers la llum me llança,
> front la carronya de la pesta impúdica,
> front a l'abisme de la nit que avança...

OSTRE TEAT

Unitat 4

Josep Castanyer Fons

1. Josep Castanyer Fons (València, 1900 - París, 1951). Polític i sainetista, president del Partit Valencianista d'Esquerra. Va col·laborar en diverses revistes de l'època i va estrenar una dotzena d'obres teatrals. Va estar exiliat a Orà i a París.

Completa la seua biografia.

2. En el poema següent de Josep Castanyer, escrit en el camp de treballadors estrangers de Bou-Afra (Marroc), l'escriptor expressa el seu valencianisme. Després de llegir el text, contesta les preguntes següents:

a) A qui es dirigix el text?

b) Què espera aconseguir el poeta?

c) Penses que Josep Castanyer es troba abatut perquè es troba en l'exili i retingut en un camp de treballadors? Raona la resposta a partir del que l'autor manifesta en el poema.

Què vos passa, valencians? Què teniu, que sembla morta
Aquella ànima tan forta que era el nostre orgull d'abans?
És que ja no vos importa ser espill de ciutadans?

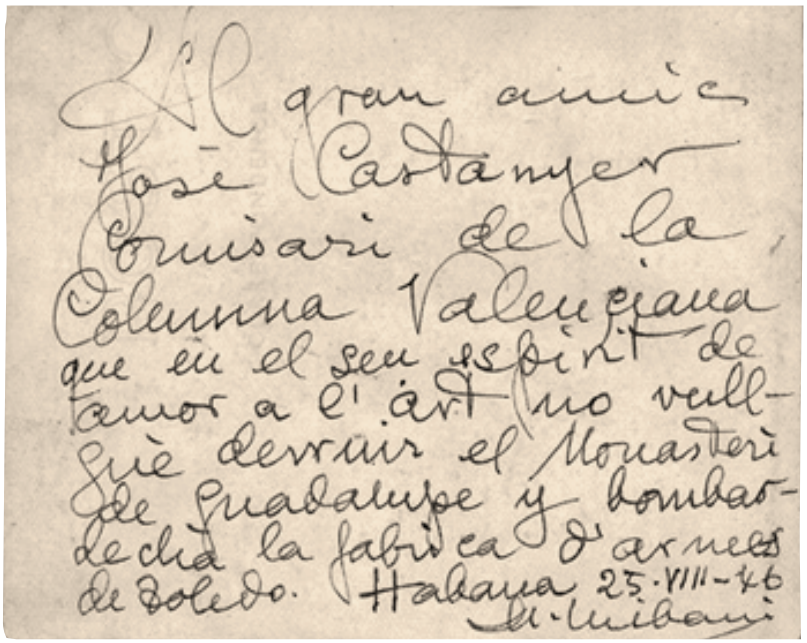
Al gran amic
José Castanyer
Comisari de la
Columna Valenciana
que en el seu esperit de
amor a l'art no vull-
gué derruir el Monasteri
de Guadalupe y bombar-
dejà la fabrica d'armes
de Toledo. Habana 25·VIII-46
M. Uribarri

Dedicatòria del coronel Uribarri a Josep Castanyer

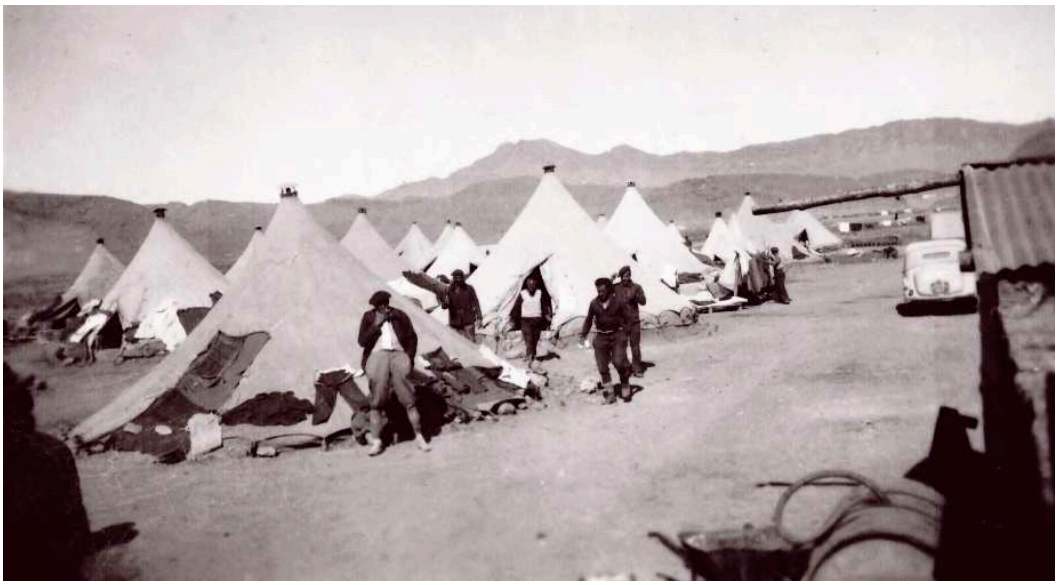

Haimes del camp de treball de Bou-Arfa. Arxiu José Muñoz Castanyer.

Què teniu, què vos falta per a humiliació més cega,
Que ajudar al que vos pega oferint-li l'altra galta?
Dignitat no vos queda per a dur la cara alta?

On està la força aquella de les santes rebel·lies?
On estan les germanies contra els reixos de Castella?
Perguéreu l'energia en renúncies de femella?

Per què viviu separats augmentant les vostres penes?
És que hi ha en les vostres venes sang d'esclaus, de renegats?
Voleu fer-vos les cadenes per a viure esclavitzats?

Però no: Farem reviure aquelles gestes gegants
I unint-nos com a germans, un dia podrem escriure
Que València serà lliure mentre queden valencians

3. Josep Castanyer Fons va estar exiliat uns anys a Orà abans de marxar a París. Observa en el següent text de Marcel Jover, publicat en el primer número de la revista mexicana *Mediterrani*, la situació del valencià en el nord d'Àfrica —tutelat per França en aquells moments— i reflexiona amb la classe sobre les dificultats de parlar un idioma viu quan les autoritats en prohibixen l'ús. Saps si una situació semblant ha ocorregut a Espanya?

Als francesos de la metròpoli els fa sortir de polleguera la influència valenciana de l'idioma nacional (...). A les escoles, per descomptat, el valencià, o les seues reminiscències, està prohibit. En les casernes hi ha càstigs rigorosos contra l'ús de paraules en valencià. Es permet als àrabs que s'expressen en bereber, però de cap manera un fill o descendent de valencians pot usar l'idioma de la seua família.

El valencià, però, es parla, millor o pitjor. En la colossal guarnició de la Legió Estrangera a Sidi-Bel-Abbés, hi ha més tolerància, per l'especial composició

d'aquest cos armat (...). No és estrany que un infeliç recluta complesca arrests de diversos dies pel «delicte» d'haver pronunciat unes paraules valencianes.

Endinsant-nos cap al desert (...) predomina, com és natural, el dialecte àrab-bereber. Tanmateix, encara al sud de Colom-Béchar, terminal del ferrocarril algerià al Sàhara —i residència d'algunes «Companyies de treballadors» formades amb refugiats espanyols— trobem famílies de colons valencians que conviuen amb els indígenes. I ací surt, de nou, l'idioma valencià, sense embuts ni altres entrebancs. Ací els francesos accepten l'escarniment idiomàtic, i els és, per descomptat, més fàcil aquest que l'àrab vulgar.

4. El procés de normalització lingüística del valencià ha passat per diverses fases. En el següent text del sainet *Tu tens pare?...* de Josep Castanyer, es pot observar com l'ús de la llengua presenta variants, vulgarismes i castellanismes que hauràs de corregir. Per a ajudar-te, destaquem el que caldrà corregir.

Al alsarse *el teló*, ALFREDO, ***raere*** *del taulell,* ***riñ a*** NASIET.

ALF. ¿Te pareix **bon'**hora de vindre al taller?

NAS. (***En*** *por*) **Es qu'está** mala ma mare **y** he **tengut qu'**anar a la compra...; **pero demá**...

ALF. Sí, **demá**, com **huí y** com tots els dies. **Tindrás qu'espabilarte**, Nasiet; aixina no **se** va **a ningún puesto**.

NAS. Sí, **señor**.

ALF. **Cóm**?

HA CENIZAS

[Diarios 1920-1965]

Carles Esplà Rizo. Fotografia: Alicante Vivo.

BIBLIOTECA DEL EXILIO

Unitat 5

Carles Esplà Rizo

1. Carles Esplà Rizo (Alacant, 1895 - Mèxic, 1971). Corresponsal de *Las Provincias* a París, col·laborador de l'*Heraldo de Madrid*, *El Liberal*, *El Sol*, etc., i editor d'*España con Honra*. A Mèxic va promoure la fundació d'Acció Republicana Espanyola i la creació de la Junta Española de Liberación. A partir dels anys cinquanta va ingressar en el cos de traductors de l'ONU.

   Amplia la informació sobre este autor.

2. En l'exili, Carles Esplà va ser col·laborador del SERE i secretari de la JARE. A què es dedicaven estes organitzacions?

3. Des de Mèxic, Carles Esplà descriu en *La Nostra Revista* (1, 1946) la relació entre Alacant, on va nàixer, i Orà en un viatge nostàlgic, i analitza la situació de dos llengües en contacte, l'àrab i el valencià. Com creus que va afectar l'ús del valencià als escriptors valencians en l'exili? Raona la resposta.

   > Arriba al port d'Alacant el vaixell d'Orà. En baixen cavallers algerins que porten barret fort i guardapols, i senyores que s'han posat al cap una quantitat exagerada de fruites, flors i ocells. Es diuen *madame Alberolà, madame Sansanó, madame Lozanó*. Totes són alacantines. Orà és una mena de barri d'Alacant (...). Parlen el valencià en francés o el francés en valencià. El seu llenguatge és una curiositat literària, (...) en una prosa escrita en un valencià aproximat al de la marina alacantina, amb ortografia francesa. Exemple: *dourim* per *durem*. En donar-los la pronunciació francesa, aquelles paraules recobren el seu accent valencià.

Refugiats espanyols. Fotografia: Historiae.

4. **Activitat de debat**. En el fragment següent, Carles Esplà es mostra molest amb la inclusió de publicitat en els mitjans de comunicació, en concret, en el periòdic:

> Considerat (el lector) per les empreses (...) com un consumidor, el suposen consumidor de cases moblades, de refrigeradors elèctrics, etc., i tan sols en un punt molt vague i secundari, consumidor de periòdics. Les empreses periodístiques suposen, segurament, que quan jo em subscric a un periòdic el meu desig és rebre un automòbil del darrer model. No els cap en el magí que el que jo vull és llegir un bon periòdic.
>
> *La Nostra Revista*, 26, Mèxic, febrer del 1948.

De la inclusió de publicitat en els mitjans de comunicació, què en penses? Elabora la teua resposta i contrasta-la amb la de la resta de companys.

5. A més de tertúlies i revistes, els escriptors també es reunien en casals regionals i altres institucions. El text següent és part d'una conferència pronunciada en l'Orfeó Català de Mèxic el 8 de març del 1952 sobre la figura d'Amadeu Hurtado. En el fragment elegit, Esplà emparella el sentiment valencià i català dins d'un únic vector mediterrani:

> El català, el valencià, són l'essència d'una tradició mediterrània, grega, llatina, europea. Avui en diríem occidental, per l'extensió del món europeu a altres continents. Aquest liberalisme europeu, agredit el 1914, estava fet de tolerància, de sentiment civil, de curiositat de saber, d'esperit internacional, en el qual necessita sempre tenir profundes arrels en el propi poble (...) De tots els totalitarismes (...) no queda en peu (...) més que el d'Espanya.

a) A quin totalitarisme es referix Carles Esplà?

b) Quina relació hi hagué entre el totalitarisme espanyol i els exiliats?

c) A partir de finals del 1944 es va augmentar la quota de recepció d'expatriats de la Guerra Civil. Als admesos se'ls assegurava que no serien «reduïts a presó» i, a partir del 1947, la situació es normalitzà. Tot i això, la tramitació era lentíssima i els exiliats no se sentien segurs en cas de tornar. Per això, la repressió franquista va ocasionar el rebuig internacional, no es va admetre la petició d'entrada en l'ONU fins al 1955 i alguns països exerciren un bloqueig sobre Espanya. No obstant això, intel·lectuals, artistes i escriptors ho van tindre molt més difícil per «haver-se significat» en defensa de la República.

Busca en internet informació sobre la repatriació d'exiliats valencians durant el franquisme.

Xiquets refugiats a Bèlgica. Fotografia: Ontinyent 1931-1939.

d) Què saps dels anomenats *xiquets de la guerra* que foren enviats a l'estranger durant la Guerra Civil?

e) Carles Esplà es va veure obligat a viure a París, Mèxic, Washington, Nova York, Guatemala, Ginebra, La Haia, París i Mèxic de nou sense poder tornar a Espanya. Tot i això va continuar expressant-se en valencià. Potser l'ús de la seua llengua el mantenia ferm i segur de la seua identitat valenciana.

Què penses de la necessitat de defendre la llengua pròpia, en este cas el valencià?

Emili Gómez Nadal

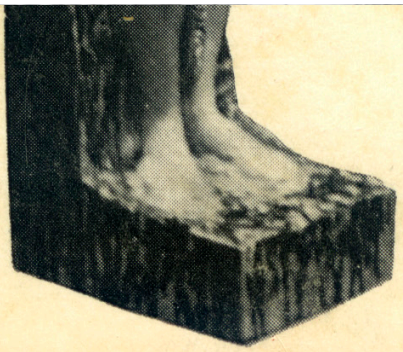

E. G. Nadal

El País Valencià i els altres

Unitat 6

Emili Gómez Nadal

1. Emili Gómez Nadal (València, 1907 - Valença d'Agen, 1994) va ser un professor, escriptor i periodista valencià. Va eixir d'Espanya als 30 anys, quan ja era doctor en Història en l'especialitat d'Història d'Amèrica. A França va treballar en la reorganització del Partit Comunista d'Espanya i com a documentalista i traductor del sindicat Conféderation Générale du Travail.

   Busca informació d'este autor en llibres o en internet i amplia la seua biografia.

2. **Activitat contextual**. Emili López Nadal era germanastre de Nicolau Primitiu Gómez Serrano, amb el qual mantingué correspondència des de l'exili. A París, animat per Louis Aragon, va treballar en el Comité d'Ajuda als Refugiats i també en el Servei d'Emigració de Refugiats Espanyols (SERE) creat per Juan Negrín. Investiga qui eren els personatges que es mencionen en este enunciat.

3. En 1932, Emili Gómez Nadal va ser un dels firmants de les Normes de Castelló. Què van suposar estes normes per al valencià?

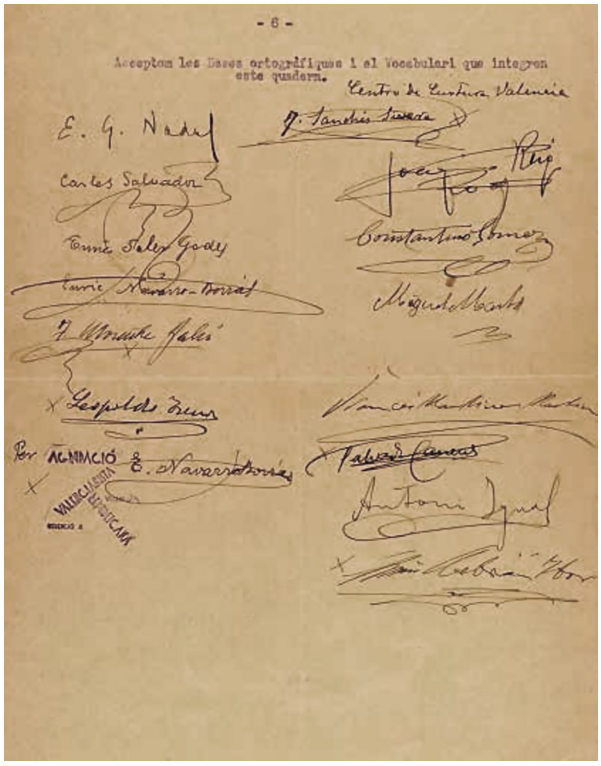
- 6 -

Acceptem les Bases ortogràfiques i el Vocabulari que integren este quadern.

Centro de Cultura Valenciana

E. G. Nadal

Carles Salvador

Constantino Gomez

Por ACTIMACIÓ

Pàgina de firmes de les Normes de Castelló. El primer firmant a l'esquerra és Emili Gómez Nadal. Biblioteca Valenciana.

4. El 1972 va publicar la seua obra *El País Valencià i els altres*, un important assaig en el qual realitza una aproximació històrica a la qüestió valenciana des del marxisme, i on reivindica el fet de ressorgir de les xicotetes nacionalitats europees —com Polònia o Irlanda— o peninsulars —com Catalunya, País Basc o Galícia—. Un dels punts que tracta és la relació dels valencians amb Catalunya, que durant l'exili va ocasionar no poques polèmiques. Llig el text següent (Gómez 1990: 205) i elabora una opinió de com es veu, a parer teu, esta relació en l'actualitat.

> *El recel, i sovint l'hostilitat, que anima determinats valencians per tot el que ve de Catalunya, el refús d'identificació amb el món català, sembla una actitud particularment conreada i mantinguda a València ciutat.* (...) *És allò que hom pot definir com el 'complex del criollisme': refús dels fills dels pobladors catalans a reconèixer el paper preeminent, privilegiat, dels avantpassats, negació de la filiació parental; la convicció de ser diferents, adversaris, rivals, que els condueix a rebel·lar-se contra una suposada —o autèntica— actitud paternalista, condescendent, de l'antiga metròpoli.*

5. El nom de la llengua en el nostre àmbit lingüístic sempre ha estat present, com assenyala Emili Gómez Nadal en *El País Valencià i els altres* (Gómez 1990: 228-229):

> Parlar un mateix idioma suposa un origen comú, però no necessàriament un nom únic. D'exemples no en manquen, hui encara, de pobles que parlen la mateixa llengua i estan ben diferenciats pel nom: valons i francesos, austríacs i alemanys, americans i anglesos, argentins i espanyols. (...) Fem com les altres comunitats que han viscut experiències semblants a la nostra: un sol parlar, i tants noms i Estats com hagen calgut, eixit d'un poble original que dugué llengua i cultura a altres terres, per poblaments successius; (...) potser vindrà un dia que tothom accepte de parlar del món català. Quan haurà estat comprés que l'existència d'una personalitat valenciana ben acusada no pot fer ignorar l'origen històric comú, ni permetre de considerar aïlladament, en un marc localista i encollit, el passat, el present i futur de cada membre de la col·lectivitat inicial.

Creus que s'han complit les expectatives d'Emili Gómez Nadal? Raona la resposta.

6. En el paràgraf següent, Gómez Nadal assenyala com algunes elucubracions lingüístiques sense base científica desemboquen en desgavells que, sovint, són mantinguts per faccions marginals. Després de llegir el text, enraona sobre este tipus de *teories* i com poden ser de dolentes o no per a la convivència.

> El valencià que refuse el seu llinatge català es trobarà sense arrels històriques, reduït a una simple referència geogràfica. De la qual cercaria eixir-se'n per una espècie de sincretisme ètnic —semblant en això al comú dels pobles—, intentant de trobar-se antecedents de totes les poblacions que precediren en el País, des dels musulmans fins als homes paleolítics de la cova del Parpalló, jugant sobre els mots, tal com permet el fet de l'existència d'una València i, per tant, de «valencians», des de fa més de dos mil anys (Gómez 1990: 206).

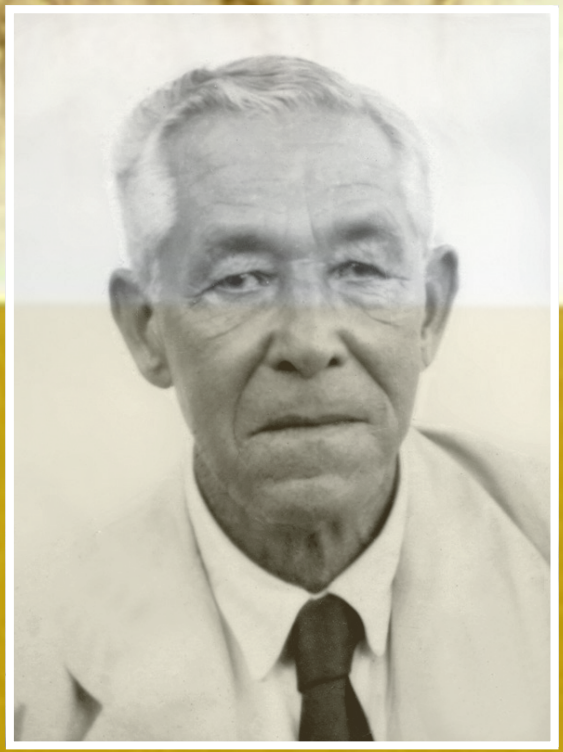

Última imatge coneguda de Gaetà Huguet.
Arxiu Fundació Huguet.

ELS VALENCIAN DE SECÀ

Estampes velles

Unitat 7

Gaetà Huguet Segarra

1. Gaetà Huguet i Segarra (Castelló de la Plana, 1882 - 1959). Líder del valencianisme castellonenc que va propiciar el naixement d'Esquerra Republicana del País Valencià a Castelló en 1934. Va exercir el mecenatge cultural en dotar econòmicament els Jocs Florals de Lo Rat Penat, en publicacions com *El camí* i en la institució lírica i cultural Proa.

   Investiga la biografia de Gaetà Huguet i Segarra i, a més, explica en què consistix el *mecenatge* i quina fundació es va fundar d'acord amb la seua voluntat.

2. El periple en l'exili de Gaetà Huguet el va fer anar a Marsella, París, Orleans i Bordeus fins a establir-se a Montpeller, on fundà el Bloc Nacionalista Republicà del País Valencià. Segons afirma en una carta del 1945 (Pitarch 2010: 502), el programa es basava en dos punts fonamentals: contactar amb «tots els grups nacionalistes peninsulars» a fi que «el nacionalisme valencià no siga oblidat» i debatre amb sindicats i partits polítics la redacció d'un estatut del País Valencià.

   Quina importància creus que té l'existència d'un estatut per a la identitat de la població d'un territori?

Cartell d'Esquerra Valenciana, 1937, de Lluís Dobón Portalés.

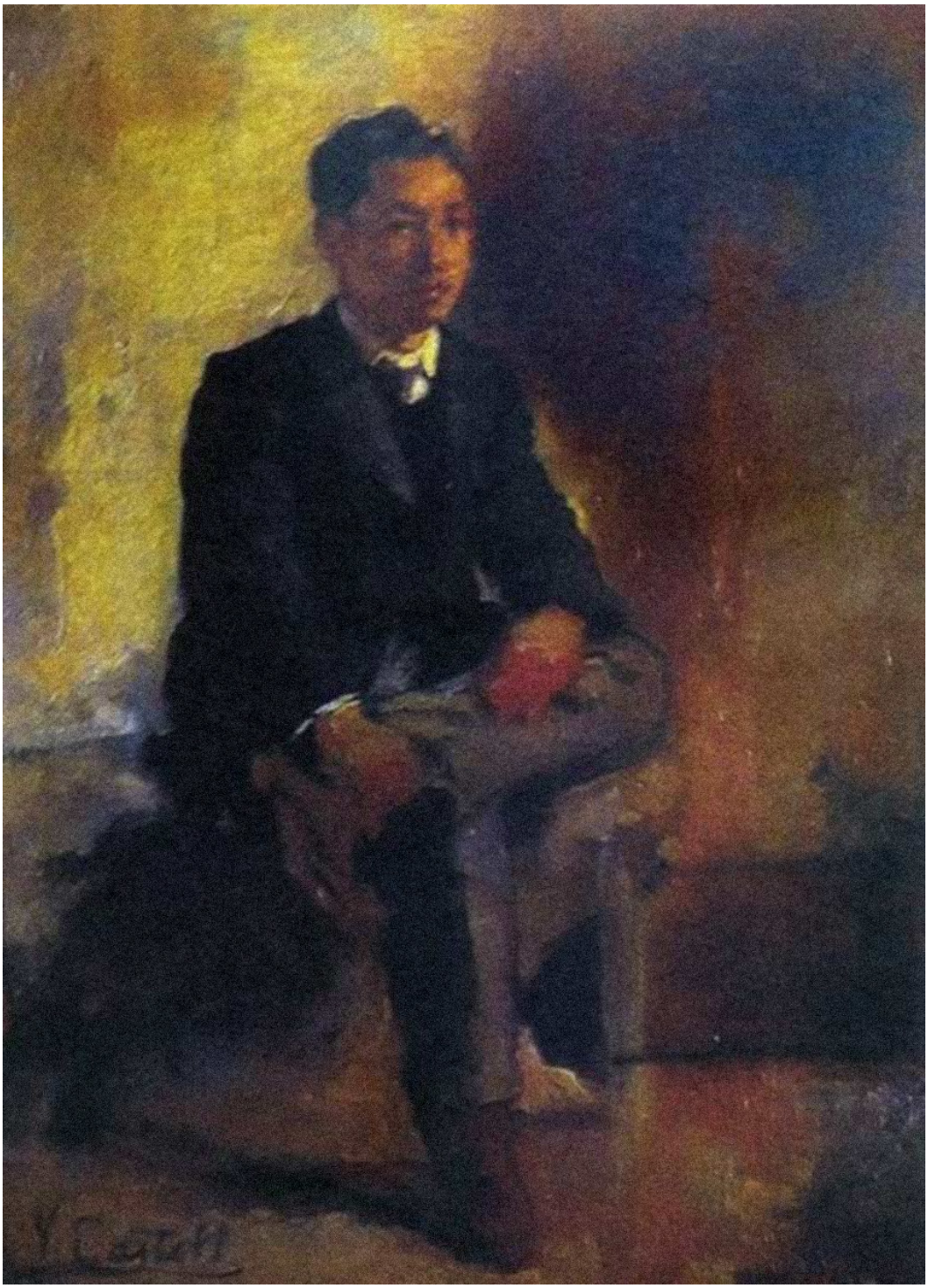

Gaetà Huguet Segarra. Oli de Vicent Castell, col·lecció particular.

3. **Activitat d'escriptura creativa**. En el fragment següent podràs veure com se sentia en l'exili Gaetà Huguet, inundat per l'enyor i el fracàs. A partir de la lectura del text, escriu un poema breu, una cançó o un relat curt sobre les conseqüències d'un trencament traumàtic de la vida causat per haver d'abandonar la pàtria.

> Un vell de seixanta-quatre anys i exiliat solitari des de 1938, lo qual vol dir envellit, desmemoriat i amb un neguit espiritual que de vegades em fa dubtar si podré aguantar l'actual situació, sense que es presente cap crisi grossa abans que no sigue el regrés a la Pàtria.

4. **Activitat de debat per grups**. Gaetà Huguet, en una carta a Josep Castanyer (Pitarch 2010: 510), parlava de la creació d'una «nació mediterrània (...) formada per Catalunya, Mallorca i València». Quins raonaments poden alimentar esta idea?

BIBLIOTECA D'AUTORS VALEN

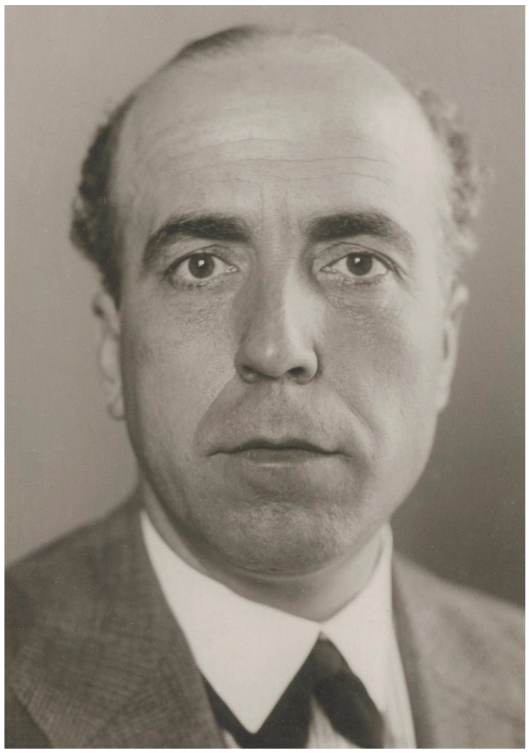

Juli Just. Fotografia: RAH.

JULI JUST

Blasco Ibá
i Valènci

Unitat 8

Juli Just Gimeno

1. Juli Just Gimeno (València, 1894 - París, 1976). Polític i ministre de la República.

a) En quines carteres va exercir de ministre?

b) De quins partits va ser diputat?

c) Hauràs comprovat que va ser ministre i, fins i tot, vicepresident de la República en l'exili. En què consistia el Govern en l'exili?

d) Per a completar la seua biografia, busca quines obres va escriure.

2. Juli Just descriu en «La ploma i la màquina» (*La Nostra Revista*, 10, Mèxic, 1946) l'amor per la cal·ligrafia que li va transmetre el seu mestre Ricard Blasco i com este elevava «lamentacions patriòtiques respecte a la decadència de l'escriptura i de la seva influència en la mala marxa del país». En este article, Juli Just somnia que té Ricard Blasco davant, però ell és «a l'exili, lluny de la pàtria des de fa anys». Finalment, se li torna a aparéixer el mestre, que el riny per escriure a màquina. Quina ensenyança traus d'esta història?

3. **Exercici de recerca lèxica**. Juli Just evoca la València de la seua infància en «Estampes Valencianes. Un precursor» (*La Nostra Revista*, 28, Mèxic, abril del 1984: 136-138). Busca en el diccionari les paraules destacades.

> Aquella València que encara tenia l'estació del Nord al costat del **solar** de Sant Francesc, i hi havia **memorialistes** per als qui no sabien d'escriure, i **tartanes** velles amb cortinetes de **cretona**, tramvies amb cavalls, guàrdies amb ***teresiana*** i *bigotassos* poblats, i cada matí, en començar el dia, passaven pels carrers, com si anessin per **senderons** i camins de l'horta, les cabres i les vaques dels **lleters**, i llançaven els seus pregons, alguns amb bella veu, les peixateres del Grau, els escombraires de Torrent i els venedors de mel i **arrop** de Benigànim.

Soterrar del president d'Unió Republicana en 1936. Els ministres Juli Just i Fernando Varela presidixen l'acte amb els familiars del difunt. Fotografia: Biblioteca Valenciana.

4. **Activitat d'escriptura creativa**. Pensant en «coses i en la Pàtria enyorada», Juli Just recorda des de l'exili les llibreries de València i la visita de l'escriptor Eugeni Noel a la ciutat, quan va obsequiar els xiquets en la fira de Nadal i, per això, «de seguida foren en quantitat els qui volien estar al costat de l'escriptor» (*La Nostra Revista*, 19, Mèxic, 1947). Recrea la situació descrita per Juli Just al voltant de les llibreries que sols visitar i de l'escriptor que més t'agrada.

5. Columnes exiliades. Reordena les columnes per a reconstruir un text de Juli Just sobre Vicent Blasco Ibáñez, precursor del republicanisme valencià i exiliat als anys vint a Menton (França), on va morir el 1928.

						■		■		■							■			O				
	■		■					M				■				■				■				
								1							■					I				■
			■					■							■				■	S				
	2							I				■				■				E		■		
							■	O		3							■			S	■			
			■					E							■			■		I				
		■						S					■		■		■			S				
				■				V								■		4		U				■

PISTES: 1. Cognom de l'autor de *La barraca*. 2. Plural de *narració*. 3. Arreplega. 4. Cognom de l'autor de la frase.

D	■	R	I	E	N	P	■	S	L'	I	T	A	M	Ɵ	L	P	N	■	F	■	U	U	C
I	M	U	■	■	V	D	N	■	E	T	E	E	■	■	L	E	M	S	T	H	E	E	D
R	1	R	A	E	M	C	L	E	B	A	E	T	S	ɨ	■	C	■	S	V	N	O	Í	P
S	■	■	■	L	S	E	O	L	C	N	E	S	T	S	■	S	E	E	E	U	S,	U	E
N	I	U	A	2	R	■	N	■	O	S,	R	C	■	E	S	E	N	S	S	A	E	■	S
E	Ɵ	E	L·	V	L	C	3	L	N	R	E	■	E	S	L	L	E	■	■	S,	U	S	O
S	E	V	■	E	I	N	S	D	S	I	M	R	O	ɨ	■	■	G	E	A	P	S	T	U
■	S	B	I	R	N	■	B	D'	A	L	C	N	E	S	■	O	V	■	E	A	I	R	E
O	V	J	R	D	■	I	L	■	I	E	P	I	G	U	T.	4	■	J.	S	R	A	T.	A

ICAR O LA IMPOTÈNCIA

(NOVEL·LA)

Artur Perucho Badia. València, 17-5-1921.

Unitat 9

Artur Perucho Badia

1. Artur Perucho Badia (Borriana, 1902 - Mèxic 1956), periodista, escriptor i polític. Treballà com a professor ajudant de castellà i de català en la Universitat de Marburg. S'exilià a Mèxic on continuà la seua tasca periodística. Algunes obres seues són *Ícar o la impotència* (1929), *Catalunya sota la Dictadura* (1930), *Resum de literatura russa* (1933).

   Completa la seua biografia.

2. En el text següent, Artur Perucho argumentava en el primer número d'*Acció Valenciana* el 15 de març del 1930 sobre la història del poble valencià. Posteriorment, vingueren la Segona República, la llarga dictadura i només fa unes dècades que gaudim de democràcia. Després de llegir el fragment, argumenta sobre com ha evolucionat el poble valencià, al parer teu, des que Perucho el va descriure.

   > València té oberts, davant seu, dos camins: l'un d'ells travessa l'horta de tarongers florits i va a perdre's en l'estepa castellana; l'altre, segueix la línia lluminosa de la costa i s'enfila pel Pirineu. Cada un va unit a un nom gloriós: el primer és el camí del Cid; el segon, el de Jaume I. Aquell significa la història forçada, el fet consumat; aquest, el retrobament de la pròpia essència nacional. Pel primer vingué l'exèrcit de Felip V, la flama que va destruir la noble ciutat de Xàtiva, la ira que decretà l'anul·lació de la personalitat valenciana; pel segon vingueren els furs, el parlamentarisme, la cultura i la llibertat.
   >
   > En aquesta confluència de camins, València dubta, es debat un dilema angoixós, es manté en la incertitud.

3. En l'exili, molts escriptors i artistes es reunien en tertúlies, com les mexicanes El Aquelarre en el restaurant El Hórreo, les de León Felipe en el café Sorrento o les de Max Aub en el restaurant La Lorraine de la colònia Roma. O a París les de Le Select, de Le Dôme i les de La Rotonde. A banda, també es reunien en editorials i revistes (*Plural*, *Vuelta*...). Artur Perucho freqüentava El Aquelarre, de Simón Otaola, on, a més de temes literaris, contava acudits sense parar i tocava la guitarra. A Perucho li hauria agradat viure només «de literat» (Perucho 2017: 21), però hagué de centrar-se en el periodisme. Tanmateix, heus ací un passatge d'*Ícar o la impotència* en què hi ha un ressò d'un mite grec, consistent en un continu pelegrinatge en el qual, tot i estar a punt, el

Tertúlia El Aquelarre, celebrada en el restaurant El Hórreo, en l'Alameda Central de Ciutat de Mèxic, a la qual assitia Artur Perucho, el quart per l'esquerra de la primera fila dels que estan drets. Dibuix de *La librería de Arana* de Simón Otaola. Mèxic, Ediciones del Imán, 1999.

protagonista no aconseguix mai el que desitja. A quin mite es referix? Busca informació sobre este mite.

> L'home havia caminat molt per *abims* i les cingleres, i es sentia defallir. Anava perseguint una estrella que fugia sempre del seu abast. Havia esgotat moltes energies i molts camins, i l'estrella ideal seguia al seu davant, distanciada, lluny...

4. **Activitat creativa**. Observa el retrat d'Artur Perucho a l'arribada a l'exili mexicà el maig del 1939. Quina impressió et provoca?

5. **Treball de recerca**. Un dels personatges sobre el que va escriure va ser Bonaventura Durruti. Així, després de veure desfilar pels carrers de Barcelona la despulla del líder mort, una setmana després Perucho va escriure (*Mirador*, 396, 26-11-1936):

> Les seves idees eren més aviat esquemàtiques. Durruti enfocava els problemes socials i tàctics amb una simplicitat excessiva que a última hora començava a rectificar honestament. Davant el fet de la rebel·lió

feixista, davant la realitat de la guerra, el líder de la FAI va tenir una visió més realista de les coses i renunciava a molts dels que havien estat els seus principis quan la mort el va sorprendre.

Investiga sobre la figura de Bonaventura Durruti i redacta un text expositiu.

6. **Treball de contextualització.** «Anatema de rereguarda» és l'últim poema que va publicar Artur Perucho (*Mirador*, 400, 24-12-1936). El poema està dividit en sis parts. En la primera —que copiem en part a continuació— explica com els aviadors alemanys bombardegen un barri obrer de Madrid. Saps d'altres ciutats que també foren bombardejades? Hi ha algun poble o ciutat valencians entre els llocs bombardejats? Investiga sobre l'«Experiment Stuka».

El cel de Madrid s'entenebreix de borinots d'acer.
Són alemanys i marxen en perfecta formació.
Avancen, sincronitzats, amb una dosi exacta de destrucció i de mort.
Alts, remots, semblen aturats. Avancen, però, amb designi criminal.
Els ulls rossos esguarden la ciutat caiguda sota les seves ales.
Les ciutats no són belles, vistes des de l'avió.
Tenen línies torturades i tentacles de monstre.
Allà on les línies esdevenen més fines i retorçades,
allà on les extremitats són més monstruoses, viuen els odiats obrers.
La feina és senzilla i ben pagada: oprimir un botonet de metall oportunament.
Això és tot. Les bombes cauen soles, lleugeres, lluentes,
amb moviment uniformement accelerat,
i les cases salten, entre un terratrèmol de flames i de fum.
Quan la feina és feta, el cel de Madrid s'allibera dels fatídics borinots.
Trenta morts.
Hitler paga amb marcs anacrònics (...)

7. Perucho es queixa de l'evolució del teatre valencià en un article publicat en *La Publicitat* (21-12-1928). Després de llegir el fragment següent, a què atribuïx el fracàs del teatre valencià? Quin ha sigut l'únic format de teatre valencià que ha mantingut bona salut fins a l'arribada de la democràcia?

El que passa és que la tradicional covardia dels empresaris i la no menys tradicional ignorància dels còmics, han fet impossible la naixença d'un teatre seriós, modern, puixant i digne. Tot intent de dignificació d'aquell teatre, ha estat inútil per la manca de decisió dels que podien i havien de facilitar els mitjans materials per a realitzar-la. Els prejudicis, la temor que el públic no respondria degudament, la manca absoluta d'amor als propis valors espirituals, han marcit abans d'hora la flor que encara no havia eixit del capoll.

F. Puig-Espert

Francesc Puig Espert. Fotografia: *Diari La Veu.*

TOMIMA

un pròlec y dos actes en pròsa.

Unitat 10

Francesc Puig Espert

1. Francesc Puig Espert (València, 1892 - Asnières-sur-Seine, 1967). Professor (Institut Lluís Vives de València i Institut d'Elx), polític (governador civil de Sòria, Palència i Burgos) i escriptor. Guanyador de diverses Flors Naturals i col·laborador de nombroses publicacions. Investiga en la seua bibliografia i comprova si va seguir escrivint en valencià en l'exili.

2. Llig el poema «Pàtria», inclòs en *Hortolans* (València, Sicània, 1967: 51), i digues de quin tipus de composició es tracta i el perquè. Per a justificar la resposta hauràs de comprovar la rima i la seua combinació, així com mesurar els versos.

Pàtria esclatant de sol, tota paisatge
i niuada en mon cor, que riu i plora.
Vint anys que mon deler, hora per hora,
espera retrobar ta vera imatge.

Pàtria tota remor; llum sense ombratge;
terra sense secret per qui t'adora;
sobirana del mar; del blau senyora,
i que en l'horta has tallat ton bell robatge.

València, mon bressol, on ma infantesa
se formà en el caliu dels tendres braços
d'una mare sublim, d'amor reblida!

Puig Espert, llegint un poema en Lo Rat Penat en 1927.

Per tu, Pàtria immortal, encara encesa
porte la fe en mon pit que els meus passos
fins tu m'han de portar a nova vida!

3. **Activitat d'escriptura creativa**. En este sonet (*Hortolans*, 1967: 91-92), el poeta expressa com recorda la seua terra des de l'exili. Posa't en un lloc semblant i escriu un sonet sobre el mateix tema. Recorda que hauràs de seguir les característiques mètriques i de rima d'este tipus de poema.

Des de París et veig, terra eixerida,
sobre l'esmaragdí llançol de l'horta...
És la tardor... i el vent traïdor emporta,
dels arbres secs, les fulles sense vida.

Mon pensament obrí en mon pit la crida
dels meus enyors, i fa tancar la porta
d'un mal passat del qual la branca és morta,
però que raja encar sang la ferida.

Pàtria de llum, la tebior de ta plana
i la frescor dels cims de tes muntanyes
porten al cor l'aplec de millors dies.

Per mi eres tu —mare, esposa i germana—
la concreció de totes les Espanyes
i la salut de plors i malalties.

4. Després de llegir el poema següent (*Hortolans*, 1967: 44-45), contesta estes preguntes:

a) A quina odissea fa referència el poema?

b) Què és el que s'estalvia del fracàs?

c) A qui ofrena el seu pesarós morir?

d) Creus que en citar «València» parla d'una ciutat o, per extensió, fa referència als valencians? Raona la resposta.

Aprés del desenllaç greu de mon drama
molt poc ha estat salvat en l'odissea,
i en les aigües muntants de la marea
tot quasi ha naufragat: escena i trama.

L'auca de mon fracàs, s'expandí en brama
de ciutat en ciutat, poble i aldea,
i amb aquest borbollar, sols una idea
sobtadament surà, lluint sa flama.

És la Pàtria eternal la que el miracle
formà, nimbant d'Amor el tabernacle
de mon Dolor, en blanca florescència:

Jo me pose a genolls, i amb la ferida
oberta de mon cor, encara en vida,
t'ofrene el meu morir, clara València!

5. **Activitat de recerca lèxica**. Busca en el diccionari les paraules destacades en el sonet següent de Francesc Puig Espert, publicat en *Senyera* (83-84, març-abril del 1962: 8).

Per què te vull cantar la **bledania**
del teu cos, si jamai l'he vist, ni encara
me'l puc imaginar? Per què **suara**
rebràs d'aquest sonet la melodia?

Per què, si no't conec, ni et pressentia
d'antuvi en mon somniar, la llum s'aclara
de l'alta inspiració, i veig la cara,
com si estigueres prop i en ple migdia?

Tu no ho saps i jo sí: que aquest miracle
se fa tot blanc davant del **tabernacle**
de l'ideal comú, que lluny se tesa.

De València és el cor que **s'aixopluga**
dintre del nostre pit, i als dos ens nuga,
d'aquell nostre cel blau, la fe palesa.

París, març del 1962.

6. En 1956, Francesc Puig Espert guanyà un accèssit de la viola en els Jocs Florals de la Llengua Catalana de Cambridge amb el poema titulat «A la Verge dels Desemparats» (*Hortolans*, 1967: 51-55). Llig els fragments seleccionats i explica per què es dirigix a esta Mare de Déu i d'on la fa patrona?

Dolor d'Amor; Verge nostra (...)
i, a dolls, oferiu-los la vostra
gràcia als pobres enlluernats
que, de pàtria embolcallats,
senten la pàtria llunyana (...)
Flor d'ametller olorosa (...)
mare, donzella i esposa:
gai conhort dels malaurats
en amarg plor ofegats
del dolor que ens agermana.
Feu tornar als exiliats
de la pàtria valenciana,
Mare dels Desemparats! (...)
Obriu lo cel als forçats
de la vil galera humana,
oh Mare dels exiliats! (...)
Mare de Déu Sobirana,
oh, mare dels exiliats,
protegiu als desterrats
de la pàtria valenciana!

Manifestació contra el terror franquista en l'Hemicicle a Juárez, Ciutat de Mèxic, 6 de març del 1945.
Fotografia: Museo Ciudad de México.

Unitat 11

Serafí Salort Ginestar

1. Serafí Salort Ginestar (Agres, 1902 - Mèxic, 1963). Mestre a la Pobla de Benifassà, Culla i Borriana. Amb la caiguda de Castelló en mans de franquistes, en 1938, se'n va a Manresa per a treballar en l'Escola Moderna, bressol de pedagogs reformistes. Va passar a França i, des d'allí, a bord del *Sinaia*, va anar a Mèxic, on no va poder exercir la docència i hagué de treballar en altres oficis. Va seguir escrivint en valencià en *Senyera*, a vegades amb el pseudònim *Ortinar*. El poema següent, titulat «Allioli», el va escriure per al llibret de la Falla de Texcoco, la primera plantada a Mèxic, en 1945.

Allioli

Posa en un plat, no molt net,
dos unces de *señoritos*,
un quilo de *requetés*,
tres quarts d'unça de *moritos*.
Macarrons, els que vulgues
(no fan gust ni fan color);
Falangistes que *comulguen*
amb uns credos de retor,
posa'n u, i en són massa;
de «pas d'ànec» un grapat,
un trosset de carabassa
(ací són ell i el cunyat).
Remena açò en un morter
i, quan estigues cansat...
tira el morter al carrer:
a bon segur... restes fart.

Després de llegir-lo, identifica les següents expressions del poema:

a) Qui són els «señoritos»?
b) A quin exèrcit fa referència amb «macarrons»?
c) Qui eren els «requetés»?
d) Per què al·ludix als «moritos»?
e) A qui fa referència amb el «pas d'ànec»?
f) Quin sentit li atorga al castellanisme «comulguen»?
g) Quin significat li conferixes als últims quatre versos?

2. **Treball en grup o individual**. Ací tens el que diu Martí de Riquer (*La Publicitat*, 8-3-1936: 2) del llibre infantil *Càstor i Elèrcia* de Serafí Salort Ginestar, una part de l'argument i un fragment de l'obra. Amb estos elements textuals elabora un text argumental sobre el tema: «Funció moral de la literatura».

UN LLIBRE CADA DIA

"Càstor i Elèrcia"

per SERAFÍ SALART GINESTAR
[Castelló, 1936]

Amb un estil planer, gracios i de rondalla, Serafí Salart ha publicat el seu conte *Càstor i Elèrcia* que, si més no, té l'interès d'ésser un gènere poc assajat entre nosaltres. Es tracta d'un conte per a infants amb tots els elements tradicionals: estil adient, aspecte meravellós i moral. La moral constitueix la novetat. Serafí Salart ha triat la moral que actualment necessiten més els nostres infants, d'una banda a l'altra de la nostra terra, que és una moral patriòtica, i més concretament, d'amor a la nostra llengua.

Càstor i Elèrcia, dos enamorats, pobladors antics de Castelló, són convertits, per un malefici, en un esbarzer i una sargantana i en aquesta forma viuen fins als temps moderns. I quan, en temps present, tornen a recobrar llur forma primitiva "una societat d'hòmens bons, la *Societat Castellonenca de Cultura*, es prengué la tasca d'instruir-los; els amostrà a parlar el nostre idioma el doliç valencià, i sols així pogueren Càstor i Elèrcia contar el que els havia succeït." Els dos personatges emprenen una tasca patriòtica i cultural que acaba amb una frase de moral singular i sana: "I vosaltres, xiquets, penseu que algun dia sereu hòmens, que algun dia portareu el rem del vostre poble. Aleshores, recordeu Càstor i Elèrcia; i encara que no pugueu vore'ls mai, ajudeu-los també en la seva tasca i jo us prometi que sereu molt feliços."

El procediment didàctic no pot ésser més bo. Es tot el contrari d'aquells contes la medulla dels quals és ocupada per complet per a la finalitat didàctica i que des del primer moment repugnen l'infant. Serafí Salart ha creat un argument de prou interès i prou meravellós perquè els seus petits lectors s'hi trobin interessats i no descobreixin la moral fins al final, única manera de treure'n profit. Afegim a això la gràcia i la senzillesa d'estil amb què és escrit i la simplicitat de l'assumpte, que fan excellent des de tots els punts de vista el llibret de Serafí Salart.

Martí de RIQUER

3. **Treball de debat**. L'obra tracta de dos personatges d'un poble antic, Càstor i Elèrcia, als quals els veïns els tenen enveja i que, amb l'ajuda d'una bruixa, són convertits en esbarzer (ell) i sargantana (ella). Desfet l'encanteri al cap de molt de temps, tornen a la realitat en un món amb automòbils i altres avanços que els entusiasmen, però també descobrixen altres invents:

> En certa ocasió veren una parada militar i s'esgarrifaren en oir per a que aprofitaven els fusells, matxets, canons, bombes, metralladores, gasos asfixiants i els altres pertrets de guerra. No comprenien, no podien comprendre com els hòmens havien inventat tanta cosa per a destrossar-se els uns als altres. (...)

Digué Càstor a la seua novia:

—Nosaltres no podem desfer, de moment, tots aqueixos aparells infernals; però podem esforçar-nos per tal que, pel temps, les nostres gents tinguen més seny i empren el seu saber i les seues forces a fer-se bé d'uns als altres, perquè en el que valen els fusells menjarien xiquets que no tenen, moltes vegades, un tros de pa per a posar-se'l a la boca; en el cost d'un sol canó (...)

Formulacions per al debat. Com qualificaries la postura de Càstor? Et sembla correcta? És realitzable hui en dia?

4. El poema següent va dedicat a les nebodes de Serafí Salort Ginestar, falleres infantils a Xàtiva en 1961. Des de Mèxic, a pesar de dirigir-se a xiquetes de poca edat (8 i 6 anys), no deixa de manifestar la seua condició d'exiliat.

FOC I LLUM

Flor menuda creix en jardí polit,
sota el cel de la terra llevantina,
cercant i trobant ésser la regina
fada d'una LLUM que aclarix la nit.

Des d'este Mèxic llunyà alce el meu crit
i amb les ones d'una mar gegantina
creua l'espai blau, com rabent gavina,
nostre cor, tot amor, tot esperit.

I si a tu, REGINA, te cantem lloances,
a la teua germaneta graciosa
li volem horitzó ple de bonances

i que el FOC d'eixa gran festa preciosa
allumene els seus passets en les danses
que tornen la vida amarga, en gojosa.

Ciutat de Mèxic, 8 de març del 1961.
Senyera, núm. 71-72, març-abril del 1961: 10.

a) Quines paraules del poema fan pensar en l'exili?

b) Amb quina metàfora designa a la regina infantil de la falla?

c) Quantes parts té el poema? En què et bases per a fer la divisió que planteges?

d) Proposa un altre títol per al poema sense utilitzar les paraules *foc*, *llum*, ni *falla*.

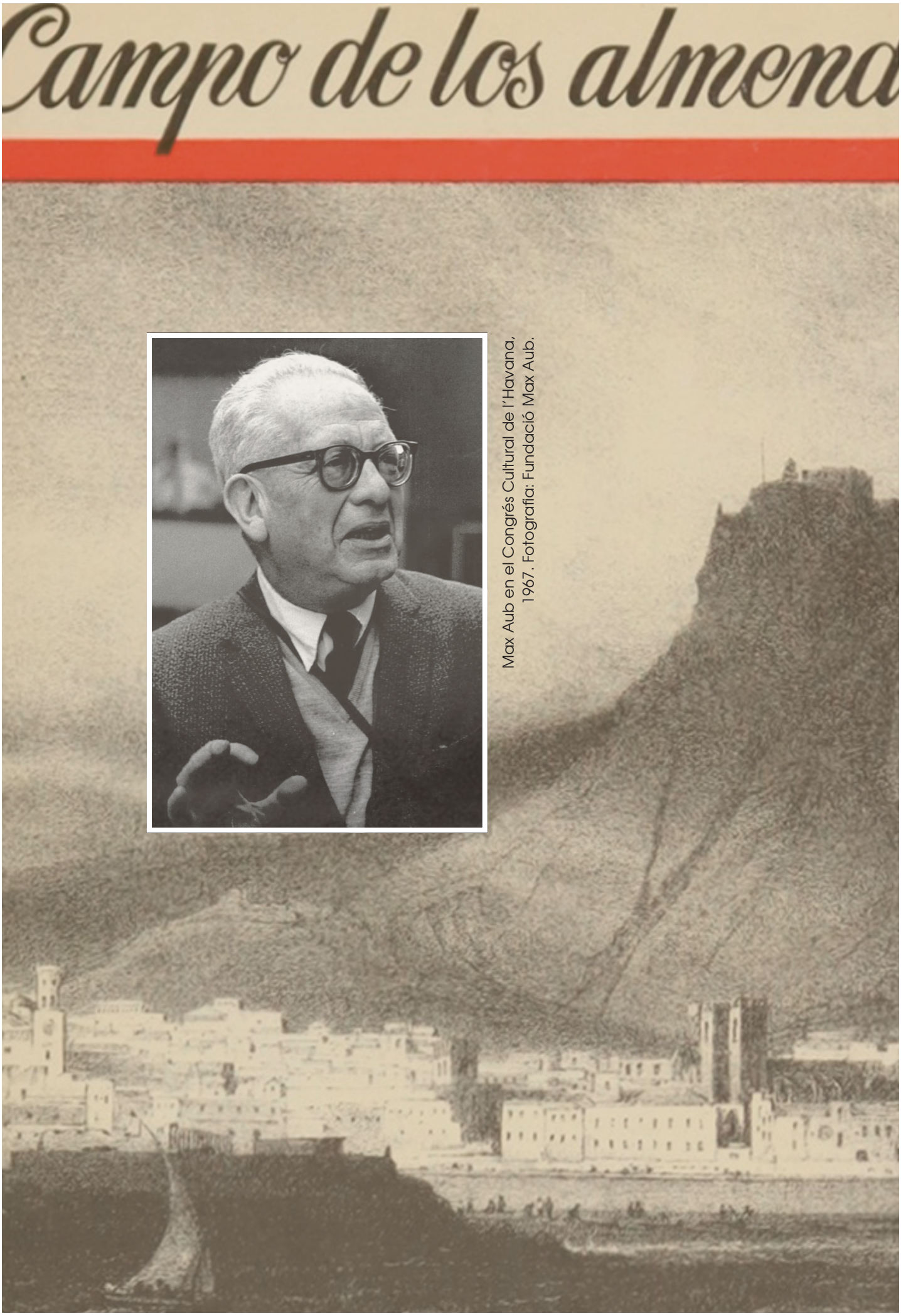

Max Aub en el Congrés Cultural de l'Havana, 1967. Fotografia: Fundació Max Aub.

Unitat 12

Max Aub

1. Max Aub (París, 1903 - Mèxic, 1972). Escriptor valencià en llengua castellana d'origen francoalemany. Representant de l'exili que va contar la seua experiència en els camps d'internament en el seu poemari *Diario de Djelfa*. Busca en internet la seua biografia i redacta el seu perfil com a escriptor compromés amb la societat.

2. En la novel·la *Campo abierto* de Max Aub, un parlant en valencià li recrimina a l'altre el fet de no parlar la seua llengua. La situació posa en relleu una relació lingüística en la qual s'associa parlar castellà als *señoritos* contraposant-lo a l'ús del valencià pel poble senzill. Explica com s'anomena esta relació lingüística i si ha tingut importància en l'ús del valencià.

—*Espera que s'acabe este cuadro*.
—*Com vulgues*.
—*Per què no parles valencià si ho saps*?
—En casa siempre hemos hablado castellano.
—Eres un *sinyoret*.

Max Aub a Djelfa, 1941. Fotografia: Fundació Max Aub.

3. En *Campo abierto* (A), el Grauero parla en valencià i Jorge en castellà i, en un moment donat, comenten una actuació teatral que estan veient i, com podràs observar, cadascun utilitza la seua llengua. I en el segon diàleg —de la novel·la *Campo del moro* (B)— es dona una situació semblant i els personatges ho assumixen amb naturalitat. Creus que este diàleg resulta versemblant? Continua donant-se esta situació? Què en penses?

(A)	(B)
—Hola. ¿Volies *alguna cosa*? —Sí. *—¿Tens molta pressa?* —Sí *—Xé, espera que s´acabe.* —¿No tienes que hacer? *—Més tard.* —¿Cuántos? *—M´han dit que dos.* —¿A qué hora irás para allá? *—A les dotze.* —¿Te quedarás aquí hasta entonces? *—¿Quina hora és?* —Las once y media.	*—¿A on vas*? *—Vaig a la Biblioteca de la* Casa del Pueblo. —Pues yo también *vaig cap ahí. ¿Vols prendre* una cerveza? —Así, medio en valenciano medio en castellano, como hablábamos.

4. Seguint la numeració descobriràs un dibuix amagat. De qui es tracta?

Exili i deportació. Fotografia: Memoria.cat/edu.

Material didàctic per al professorat

Solucionari

Unitat 1. Què sé de l'exili?

1.

- L'exili és una estada obligada fora de la pàtria. **V**
- El motiu principal de l'exili és l'abandó de la pàtria per a trobar una faena millor. **F**
- L'exili és el lloc on viu una persona exiliada. **V**
- L'exili és l'allunyament del territori d'un estat, especialment per motius polítics. **V**
- L'exili sempre és voluntari. **F**

2. Destaca els fets històrics que et semblen relacionats amb l'exili valencià:

- **El franquisme**.
- La Segona Guerra Mundial.
- La Segona República espanyola.
- **El Guerra Civil espanyola**.
- El regnat de Joan Carles I.
- **La postguerra espanyola**.

3. Resposta lliure al voltant del programa de la celebració de l'Escriptor de l'Any de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. És interessant la visita al web de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua: https://www.avl.gva.es/

4. Resposta lliure.

5. Sopa de lletres

S	I	B	O	N	E	Y	D	F	K	K	L
Z	H	S	T	A	N	B	R	O	O	K	Y
W	I	N	N	I	P	E	G	C	F	F	D
T	Q	C	G	T	G	T	N	O	R	R	S
A	U	H	A	A	U	K	Y	L	F	O	A
O	A	A	L	S	I	N	A	O	O	S	N
H	N	M	H	K	N	G	S	N	Z	T	T
O	Z	P	O	X	E	X	S	I	D	A	O
I	A	L	I	L	A	X	A	A	E	T	D
F	L	A	N	D	R	E	J	L	D	E	O
M	W	I	M	H	L	F	A	K	O	D	M
A	O	N	E	I	F	G	R	Ñ	U	A	I
R	M	E	X	I	C	O	A	Ñ	R	M	N
Q	O	W	I	P	U	X	G	M	O	G	G
U	N	X	Q	A	B	H	U	A	G	V	O
E	T	N	U	N	A	G	A	N	G	E	Z
S	E	E	E	E	O	O	N	U	Y	E	Z
D	R	W	D	M	H	M	M	E	S	N	V
E	R	A	L	A	S	A	L	L	E	D	O
C	E	M	D	U	P	S	P	A	R	A	L
O	Y	S	G	W	D	S	H	R	P	M	E
M	W	T	U	U	J	I	F	N	A	O	D
I	B	E	R	I	A	L	X	U	P	R	A
L	J	R	U	U	X	I	P	S	I	I	M
L	D	D	D	W	O	A	Q	N	N	Z	U
A	O	A	S	I	N	A	I	A	T	A	P
S	U	M	O	R	I	N	O	C	O	B	I
S	A	O	T	H	O	M	E	I	S	A	Q

6. El suport institucional a una llengua i la seua vinculació a l'Estat, a més de la continuació de la tradició dels clàssics, resulta fonamental per a nodrir un idioma i refermar la seua supervivència.

Arribada del Sinaia al port de Veracruz el 13 de juny del 1939. Foto DeMemoria México.

Unitat 2. Pel camí de l'exili

1.

a) El vaixell va salpar del port d'Alacant. Fins aleshores havia estat bloquejat per l'armada del general Franco amb el suport de l'aviació feixista italiana.

b) Es tractava del vapor carboner britànic *Stanbrook* de 1.500 tones.

c) El 28 de març del 1939.

d) Va eixir del port d'Alacant amb direcció al port de Mazalquivir —prop d'Orà (Algèria)—.

e) 2.639 passatgers.

2. Treball en grup o individual. Vaixells: *Alsina*, *Champlain*, *Colonial*, *Cuba*, *Flandre*, *Foz de Douro*, *Guinea*, *Iberia*, *Ipanema*, *Jaragua*, *Lasalle*, *Manuel Arnús*, *Marqués de Comillas*, *Massilia*, *México*, *Mexique*, *Monterrey*, *New Amsterdam*, *Nyassa*, *Orinoco*, *Orizaba*, *Quanza*, *Santo Domingo*, *Sao Thomé*, *Serpa Pinto*, *Siboney*, *Sinaia*, *Stanbrook*, *Statendam*, *Veendam*, *Voledam i Winnipeg*.

Bibliografia recomanada: Emilio Calle i Ana Simón, *Los barcos del exilio*, Barcelona, RBA, 2006, i els webs:

https://www.culturaydeporte.gob.es/cultura/areas/archivos/mc/centros/cida/4-difusion-cooperacion/4-2-guias-de-lectura/guia-exilio-espanol-1939-archivos-estatales/barcos-exilio.html
https://www.barcosdelexiliorepublicano.com

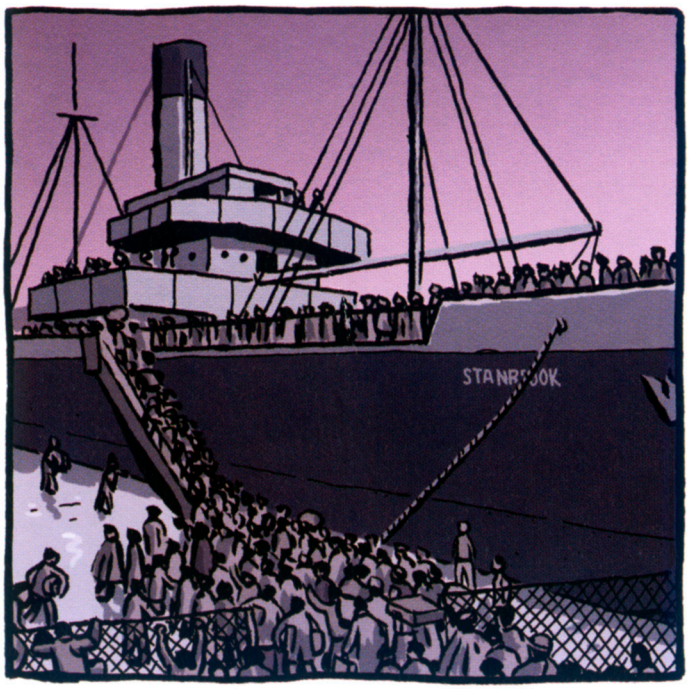

Vinyeta de l'*Stanbrook* en el port d'Alacant el 28 de març del 1939.
Paco Roca, *Los surcos del azar*. Bilbao, Astiberri, 2013.

3. Els 440.000 exiliats que van passar a França, segons l'informe «Valière» del Govern francés, van ser internats en els camps de concentració de Vernet d'Ariège, Argelès-sur-Mer, Sain-Cyprien, Barcarès, Septfonds, Rivesaltes, Boughari, Djelfa... Alguns dels exiliats se'n van poder escapar, d'altres es van allistar a l'exercit francés i d'altres van fer cap als camps de concentració nazis com Auschwitz o Mauthausen, on bona part van ser exterminats. En canvi, a Mèxic, gràcies al president Lázaro Cárdenas, que es va mostrar solidari amb el Govern de la República Espanyola, l'acolliment fou més humanitari.

4. La Casa Regional Valenciana de París fou creada el 8 de novembre del 1947 per iniciativa de cinquanta treballadors valencians del mercat central de París —Les Halles—, entre els quals els germans Josep i Angelí Castanyer, el militar Amado Granell i uns exportadors de taronja, per a prestar auxili i ajuda als valencians expatriats i emigrats. Actualment, és un centre sociocultural que difon la cultura valenciana.

5. Cal aprofitar el text per a parlar dels moments capitals del valencià, tant dels protagonistes com de les obres, i fer notar com els exiliats, tot i no poder viure en la seua terra, van seguir estimant-la i difonent la seua cultura.

6. Autors citats:

Francesc Alcalà i Llorente (València, 1908 - Mèxic, 1997). Economista i escriptor, renebot de Teodor Llorente. Fou delegat a Perpinyà per al Comitée d'Accueil aux Enfants Espagnols i, a París, del Servei d'Evacuació de Refugiats Espanyols (SERE). Es va exiliar a bord del *Nyassa* a Mèxic, on treballà d'assessor del Banco

Industrial del Estado de México. Col·laborà en *Quaderns de l'Exili*, i els seus poemes en valencià els va publicar traduïts al castellà en *Evocación de Valencia* i *Exilio*. Fou cofundador del Casal Valencià de Mèxic i president en 1990.

Ací teniu un poema per si voleu fer alguna activitat sobre l'autor.

PROMESA

Un dia arribarà, en el que els peus
joiosos per traspassar l'atri pairal,
dansen un trenat de clars trespeus
al ritme sonor d'un himne triomfal.

I si els anys, amb son pes infernal
m'obliguen a arrastra-los arrel
compliré, malgrat l'impediment, aquest anhel,
i a genollons creuaré la línia ideal.

Ciutat de Mèxic, *Senyera*, 92, desembre, 1962: 7.

Julià Amo Morales (València, 1958). Catedràtic d'institut de francés. S'exilià a França, des d'on marxà, a bord de l'*Ipanema*, a Mèxic, on col·laborà amb el Colegio Franco Español i en la Universitat Motolinia. Va escriure en nombroses publicacions, entre les quals *Quaderns de l'Exili* i *La Nostra Revista*.

Eduard Buïl i Navarro (València, 1898 - 1973). Periodista i escriptor. Començà a treballar en *El Mercantil Valenciano* i s'incorporà a Lo Rat Penat. Col·laborà profusament en revistes literàries i en publicacions valencianistes i cultivà tots els gèneres. Escrigué novel·les romàntiques (*El miracle de la rosa marcida*, *L'home que fea falta*), i s'exilià a Algèria i al Marroc. Tornà a València, ja jubilat, i reuní la seua obra en el llibre *A travers d'una vida. Versos valencians* (1972), prologat per Manuel Sanchis Guarner.

Ací teniu un tast del poema «La cançó de l'absent»:

El fruit d'un quart de segle el tiraré a una vora
i tornaré a València corprés i emocionat.
Jo besaré la terra on va brollar ma vida,
recorreré els paisatges que m'eren familiars (...)
lo que em queda de vida serà per a cantar-te (...)
I jo diré: «València, so teu (...)»

Per a ampliar informació sobre este autor, vegeu l'article de Josep Conill, «Aproximació a la poesia d'Eduard Buïl» (Conill 1991).

Enric Cerezo Senís (València, 1908 - Mèxic, 1985). Advocat i polític socialista valencià, diputat en les Corts Espanyoles durant la Segona República. Exiliat a Mèxic l'octubre del 1942 a bord del *Nyassa*. Va col·laborar en *La Nostra Revista* i *Senyera*.

1. Francesc Alcalà.
2. Eduard Buïl.
3. Marí Civera.
Fotografia: Fundació Irla.

4. Enrique Cerezo.
Arxiu Fundació Pablo Iglesias.

Marí Civera Martínez (València, 1900 - Mèxic, 1975). Sindicalista, maçó, periodista i polític. Editor de *Cuadernos de Cultura*. Obres: *La política del porvenir* (1928), *Sindicalismo* (1930), *La formación de la economía política* (1930), *El marxismo. Origen, desarrollo y transformación* (1930), *El sindicalismo. Historia, filosofia, economía* (1931), *Socialismo* (1931), *El sindicalismo y la economía actual* (1936), *España contra el fascismo. La guerra civil desde el punto de vista internacional* (1936), *La sensibilidad en el mundo* (1938), *Rebelión del hombre* (1948), *Presencia del hombre* (1957), *La industrialización del espíritu: evolución de las doctrinas sociales de vanguardia* (1962) i *El sindicalismo. Origen y doctrina* (1963).

Llorenç M. Estopinyà. Exiliat a Los Ángeles. Col·laborador de *Senyera*, on va publicar el poema següent dedicat al riu Túria:

Guadalaviar que serpenteges,
en entrar a la meua casa (...)
Riu volgut on jo jugava
quan de l'escola em furtava
per a armar camorra i guerra (...)
Portes records, Guadalaviar poètic,
als homes de la meua terra:
mut testimoni les tranquil·les aigües
quan la fona era arma de guerra
i els arbres de los teus màrgens
que corren parells a la barana
del Pont de Ferro al de Campanar-Mislata,
trinxeres d'ombra on rendit restava
junt a xics i grans, faramalla
que després del bany en l'arena es tombava
a descansar, ardenta i ufana,
de la moruna lluita del harca.
Passaren els anys; creixqueren les penes
i ara, amb quin afany desitjara
sobrenadar en les teues línies
si un miracle allà em tornara.
Guadalaviar que serpenteges
en entrar en la meua casa...

Senyera, núm. 85, 1962: 19.

Ramon Fontanet.
Fotografia: Fundació Irla.

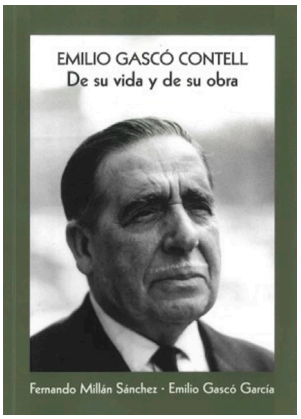

Biografia d'Emili Gascó Contell.
Ajuntament de València.

Julià Gorkín.
Fotografia: Fundació Irla.

Ramon Fontanet i Serralta (Alacant, 1910 - Mèxic, 1967). Perit mercantil i mestre. Exiliat a França i a Mèxic, on exercí de mestre i fou president de la Casa Regional Valenciana. Col·laborà en *Senyera* amb el pseudònim de *Benacantil*.

Emili Gascó Contell (València, 1898 - 1974). Escriptor i periodista. Escrivia en castellà, francés i valencià. Va publicar *La carcalla del destí* (1915), *Paternitat* (1915), *El poema d'uns ulls blaus* (1915) i *Interiors* (1946). Sobre l'autor, es pot consultar el llibre de Fernando Millán Sánchez y Emilio Gascó García, *Emilio Gascó Contell. De su vida y de su obra* (València, Ajuntament, 2015).

Julià Gorkín (Benifairó de les Valls, 1901 - París, 1987). Julià Gómez i Garcia-Ribera, polític valencià que adoptà el sobrenom de Julià Gorkín en homenatge a l'escriptor rus Màxim Gorki. Fou líder del POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista) d'orientació troskista. Es va exiliar per primera vegada a França per negar-se a ser reclutat. Després de la guerra es refugià a París, passà un parèntesi a Mèxic, i tornà a Espanya definitivament. Va escriure diversos llibres i col·laborà en valencià en la revista dels catalans socialistes *Enllà*, en la qual afirmava que «entre els països de l'àrea lingüística catalana és factible l'establiment d'un principi federatiu, pet tal com són pobles amb identitats i característiques comunes evidents» (Girona 1995: 89).

Ernest Guasp Garcia, *Guasp* (Alzira, 1901 - Mèxic, 1984). Caricaturista que col·laborà en nombroses publicacions, entre altres *El be negre*, *L'esquella de la Torratxa, Quaderns de l'Exili* i *La Nostra Revista.*

Marcel Jover Navarro Rosember (Sidi Bel Abbes, 1912 - Mèxic, 1945). Periodista i escriptor. Redactor en 1943 de *Levante* (Casa Regional Valenciana de Mèxic) i col·laborador de *Quaderns de l'Exili* (1943-1945) i *Mediterrani* (1944-1945).

Juli Macian Salvador (València, 1898 - Carcassone, 1969). Sindicalista exiliat a França, des d'on col·laborava en *Senyera* sobre lingüística valenciana d'etimologia àrab.

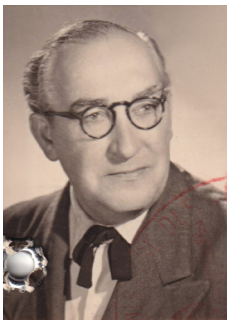

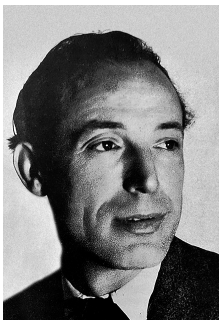

Ernest Guasp (fotografia: Fundació Irla). Juli Macian (fotografia: Fundació Irla). Felip Melià (fotografia: Fundació Irla). Eduard Muñoz (fotografia: Família Orts).

Felip Melià Bernabeu (València, 1898 - Mèxic, 1973) és autor d'una quinzena d'obres teatrals en valencià i també de comèdies en castellà. S'exilià a França, on fou retingut en un camp d'internament del qual va escapar, i, des de Bordeus, va embarcar cap a la República Dominicana. En 1941 es va establir a Mèxic amb la seua dona, l'actriu Josefina Tàpies. La seua obra *Pare vostè la burra, amic!* va ser representada a València i Barcelona, i també a Mèxic durant el seu exili.

Activitat extra i transversal. En «Enemics de segona mà» (*Quaderns de l'Exili*, 3. Mèxic, novembre del 1943), Felip Melià inclou el diàleg següent en el seu article:

> (...) mon pare (...) em preguntà:
> —¿És que tu i Rafelet esteu renyits?
> —Renyits... renyits, no. Però ell ha renyit amb Miquelet, i per això jo no em parlo amb ell.
> Mon pare (...) em digué:
> —No oblides mai que els nostres amics i enemics no deuen ser de segona mà.

Melià aprofita l'anècdota per a parlar de la gent que mostra animadversió cap a la idiosincràsia dels habitants de llocs diferents sense haver visitat mai la regió. El text resulta adient per tal de reflexionar sobre els prejuís regionals.

Eduard Muñoz Orts, *Lalo* (València, 1907 - Issy-les-Moilineaux, 1964). Pintor, caricaturista i director del grup teatral El Mussol (1934-1939). Creà, en el setmanari *El camí*, una secció titulada «Paisatges valencians». Va ser internat en un camp prop de Cotlliure i, després de la invasió alemanya, en l'Stalag XII-D a Trier i, en 1941, a Mauthausen, d'on va ser alliberat en 1945. Instal·lat a París i a Issi-les-Molineux, va participar en algunes tertúlies i va continuar la seua dedicació de pintor paisatgístic.

Àlvar Eloi Pascual-Leone Forner (Vinaròs, 1895 - Mèxic, 1953). Advocat, polític i escriptor, diputat en les Corts de la Segona República. Cofundador a Mèxic d'*España con Honra*. Obres: la novel·la pseudoautobiogràfica *Pedro Osuno* (1945), *La república espanyola existe* (1943) i *Prebiscito, ¡no!, Constitución* (1944). Formà part de la Comissió Redactora de l'Avantprojecte d'Estatut d'Autonomia valencià durant la República.

Joan Sapinya Camaró (Cullera, 1905 - Mèxic, 1974). Socialista i diputat en les Corts Espanyoles durant la Segona República. Va exercir de catedràtic de llatí i va traduir *De Monarchia* de Dante al castellà. Obres: *La mexicana* (1947) i *La última virgen* (1949). Va col·laborar en les revistes de l'exili mexicà *Levante, Mediterrani* i *Senyera*. En esta última revista publicà en 1955 el poema següent:

A la vora de la mar
¡quina mar!,
canta Cullera:
i unes passes més amunt,
i unes passes més amunt,
¡quina mar!,
canta València.

Quan els arbres fan la flor,
¡quina mar!,
el cel esclata:
que el perfum del taronger,
que el perfum del taronger,
¡quina mar!,
del cel s'escapa.

Brauli Solsona (València, 1896 - Le Kremlin-Bicêtre, 1981). Periodista i polític, governador civil d'Alacant i de València durant la Segona República. Quan acabà la guerra, es va instal·lar a Valrans i després a París. Va publicar en valencià en *Senyera, Vincle* i *Pont Blau*. Obres: *El señor gobernador* (1934) i *Evocaciones políticas i periodísticas* (1970).

Manuel Uribarri (Uribarry) Barutell (Burjassot, 1896 - Veracruz, 1962). Militar, maçó i militant d'Esquerra Valenciana. Fundador de la Columna Uribarry. Es va exiliar a França, Cuba i Mèxic. Col·laborà en diverses revistes en l'exili amb articles polítics, com «L'expedició de valencians i catalans a Eivissa l'any 1956», publicat en la revista *Combat* de l'Havana l'octubre del 1957, i també en emissores de ràdio, presentant *L'hora valenciana* (1940-1945) i *Hora radial dominical pro-democràcia espanyola* (1945-1948). Escrigué en valencià amb el pseudònim *Teniente Robert*: *El didalet de l'amor*, *Eh! La xiqueta...* i *Un nóvio per deu quinzets*, estrenades en 1929. Obres polítiques: *La quinta columna española. Revelaciones sensacionales* (1943), *La quinta columna española: el SIM de la República* (1943) i *El triunfo de la traición* (1945).

Manuel Uribarri.
Arxiu fotogràfic Fundació Pablo Iglesias.

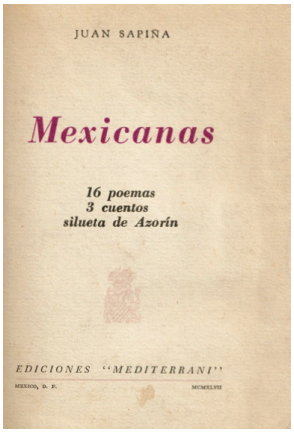

Joan Sapinya.
Arxiu fotogràfic Fundació Pablo Iglesias.

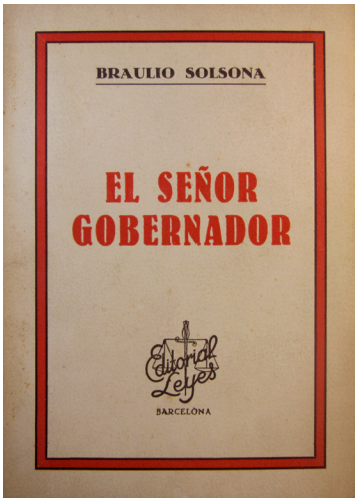

Brauli Solsona

Unitat 3. Angelí Castanyer Fons

1. Per a ampliar informació sobre l'autor, consulta el reportatge d'Àngel Castanyer i Rausell en el *Diari La Veu*: https://www.diarilaveu.com/noticia/11930/casa-regional-valenciana-de-paris-fundacio-per-angel-castanyer
2. El batec del cor el crida des de dins. Es tracta d'un sentiment, d'una «remor», que el convoca des del seu interior, des del seu record, i d'ací l'evocació d'elements que l'ajuden a recuperar en un futur, en «un jorn novell», la força per foragitar el «desert», la solitud en l'exili.
3. El poeta critica els tòpics de la València enlluernada de soroll i de traques amb l'esperança que finalment òbriga els ulls per tal de refer-se contra el *meninfotisme* i la desídia. El poeta busca la identificació entre València ciutat i poble valencià, al qual va dirigit el missatge per tal d'esperonar-lo i promou una actuació cívica a favor d'un valencianisme lliure i modern. Josep Palomero (1997: 309) comenta sobre este poema que «l'autor s'enyora amargament de l'ambient festívol de la seua ciutat, València, la qual critica perquè imagina que viu sotmesa en l'alienació de la postguerra, fàcilment oblidadissa d'un passat cívic. La seua resignada desaprovació va dirigida contra el veïnat, i també contra els tòpics que han caracteritzat la ciutat i l'Horta, els cenacles poètics oficialistes i els mites historicistes».
4. El poeta declara haver sacrificat la seua vocació literària a favor d'un valencianisme pràctic que va dur a terme en el Centre d'Actuació Valencianista, en el Partit Valencianista d'Esquerra i en la Casa Regional Valenciana de París. Angelí Castanyer també va ser un dels que firmaren les Normes de Castelló. Tot i això, les seues col·laboracions no van ser poques i les podem trobar en *Nostre Teatre*, *Taula de Lletres Valencianes*, *El camí*, etc.
5. La idea que desenvolupa Angelí Castanyer gira al voltant de l'amor com a única força capaç de conjurar la barbàrie i, per tant, capaç de salvar-lo de la fúria barroera.

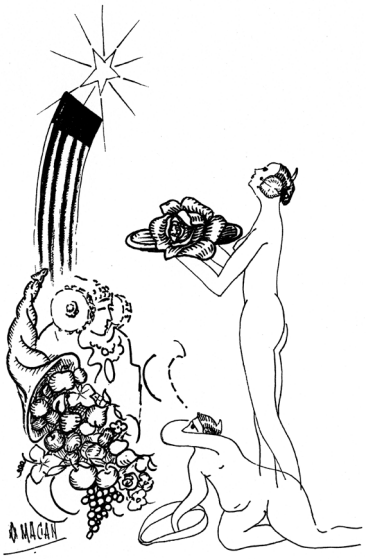

Dibuix interior firmat per Juli Macian de *Miratge*, d'Angelí Castanyer, 1954.

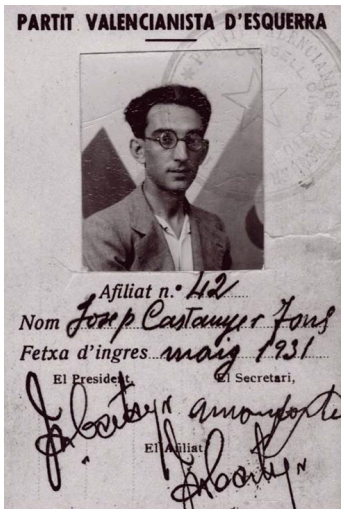

Carnet de Josep Castanyer, president del Partit Valencianista d'Esquerra, 1935.
Arxiu José Muñoz Castanyer.

Unitat 4. Josep Castanyer Fons

1. Va estrenar les obres *Encara estem a temps* i *De terra endins* en la Casa Regional Valenciana de París en 1948. Per a completar la biografia, es pot consultar el llibre de Cristina Escrivà, Ricardo Muñoz, Ricard Torres i Bruno Tur, *José Castanyer. De Valencia al exilio* (València, Associació Cultural Institut Obrer, 2019), i la pàgina web https://memoriavalencianista.cat/biografies/castanyer-fons-josep. També pots consultar els articles de Josep Palomero «Vida i exili dels germans Josep i Angelí Castanyer», 2018 (https://bivaldi.gva.es/es/catalogo_imagenes/grupo.cmd?path=1022500), i «Els germans Josep i Angelí Castanyer», 2021.
Obres: *El corb* (estrenada en 1927), *Roser etern* (1928), *Ni picà!* (1928), *Silenci...!* (1929), *Ana Maria* (1930), *Tu tens pare?* (1931), *Encara estem a temps* (1931), *Llops de ciutat* (1931), *La Pepa* (1933), *Es necessita un Tenorio* (1933), *Què passa en València?* (?) i *La victòria dels vençuts* (1934).

2. Respostes:

a) El poeta es dirigix als valencians que es troben a Espanya sotmesos a la dictadura franquista.

b) El poeta espera que els valencians que es troben a Espanya es rebel·len contra el dictador i lluiten per la llibertat.

c) Tot i que es troba en un camp de treball, Josep Castanyer no està abatut. De fet, va engegar projectes polítics valencianistes i va continuar escrivint en la seua llengua.

3. Resposta lliure.
Sobre la prohibició de les llengües de l'Estat, en 1938 se'n prohibix l'ús públic i en 1939, en els mitjans de comunicació, el cinema, el treball i en la retolació pública (incloses les làpides dels cementeris). En 1940 s'emet la circular sobre «El uso del idioma nacional en todos los servicios públicos», que només permetia l'ús del castellà. Durant els anys 60 hi hagué una certa permissivitat,

però fins a l'arribada de la democràcia no es va començar a normalitzar la situació lingüística.

4. Proposta d'edició del text de Josep Castanyer.

En alçar-se el teló, ALFREDO, *rere del taulell, riny* NASIET.

ALF. ¿Et pareix bona hora de vindre al taller?

NAS. (*Amb por*) És que està mala ma mare i he hagut d'anar a la compra...; però demà...

ALF. Sí, demà com hui i com tots els dies. Hauràs d'espavilar-te, Nasiet; aixina no es va enlloc.

NAS. Sí, senyor.

ALF. Com?

Carles Esplà a Barcelona amb Juli Just i Brauli Solsona. Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes.

Unitat 5. Carles Esplà Rizo

1. Obres: *De la lucha* (1916), *Unamuno, Blasco Ibáñez y Sánchez Guerra en París* (1940), *¿Cuándo volvemos a España?* (1942), *Don Amadeu Hurtado, un liberal europeo* (1952) i *Zarabanda franquista* (1953). També s'han publicat les seues memòries en *Mi vida hecha cenizas. Diarios 1920-1965* (2005). El seu fons custodia escrits en català i altres idiomes, així com fotografies molt interessants sobre actes de l'època (https://www.cervantesvirtual.com/portales/archivo_carlos_espla/).

2. SERE: Servei d'Evacuació de Refugiats o Servei d'Emigració dels Republicans Espanyols. Organisme d'auxili dels republicans espanyols creat a París el mes de juliol del 1939.
JARE: Junta d'Auxili als Republicans Espanyols. Institució fundada el 31 de juliol del 1939 per la Diputació Permanent de les Corts. En la JARE van estar representats tots els partits, llevat del Partit Comunista d'Espanya i el Partit Nacionalista Basc. Amb la finalitat d'escolaritzar els fills dels refugiats, la JARE va crear a Mèxic diverses institucions, com el Colegio Madrid de Ciutat de Mèxic.

3. Molts abandonaren l'escriptura en valencià, ja que col·laboraven en mitjans de comunicacions mexicans, francesos, russos, etc., llevat de les col·laboracions en unes poques revistes com *Levante*, *Mediterrani*, *Senyera* o *Pont Blau*. Estes dos últimes es poden consultar en https://blog.cervantesvirtual.com/revistas-senyera-y-pont-blau/.

4. **Activitat de debat**. Resposta lliure.

5. Respostes:

a) Es referix al franquisme.

b) El franquisme rebutjava els exiliats que, en el cas de tornar al país, corrien perill de ser empresonats o patir situacions molt pitjors. De fet, els exiliats que estaven en els camps d'internament francesos, en caure França en mans dels nazis, com que el Govern espanyol els va desemparar, van ser considerats apàtrides i van fer cap als camps d'extermini de Hitler.

c) En 1944-1945, és l'orde reservada núm. 1074 la que permet augmentar la quota de repatriats. Sobre este tema es pot consultar l'article de Pablo Aguirre Herráinz, «Nunca es demasiado tarde para volver'. Política de repatriación franquista y retorno desde el exilio republicano español en Francia (1939-1954)», en *Historia Contemporánea* (2022, 70: 889-918): file:///C:/Users/pasqu/Downloads/63330c65ba7cd.pdf.

d) Els xiquets de la guerra. França en va acollir uns 20.000; Bèlgica, uns 5.000; el Regne Unit, uns 4.000; la Unió Soviètica, uns 3.000; Suïssa, uns 800, i Mèxic 455; estos últims anomenats *els xiquets de Morelia* pel nom de la població asteca on es van establir.

e) Resposta lliure.

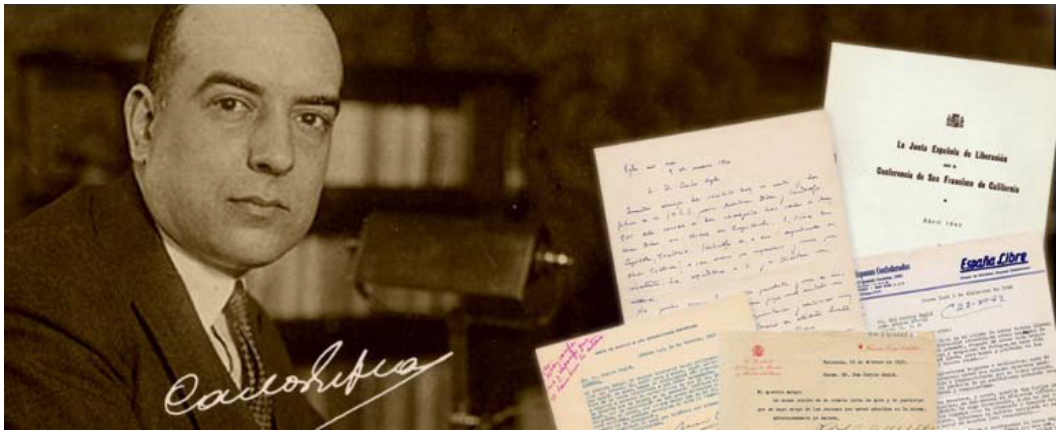

Carles Esplà. Arxiu Carlos Esplà. Biblioteca Virtual Cervantes.

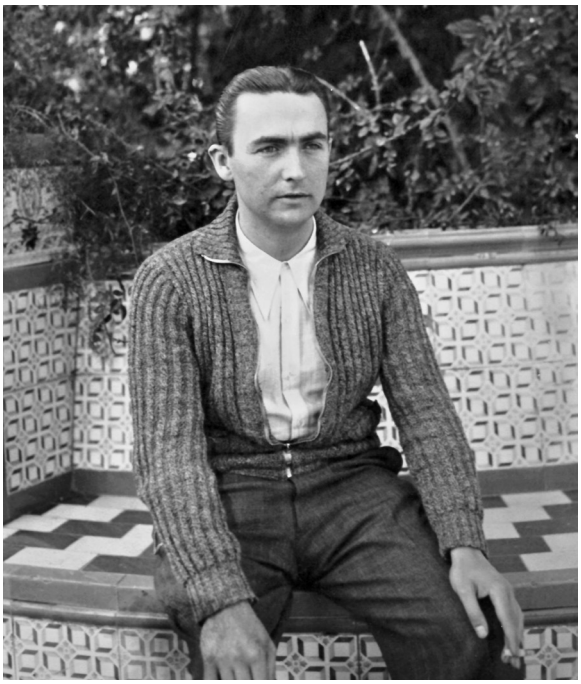

Emili Gómez Nadal.

Unitat 6. Emili Gómez Nadal

1. Emili Gómez Nadal era llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat de València i, en acabar la carrera, fou pensionat per la Diputació Provincial per a treballar a Madrid i doctorar-se en la Universitat Central. Va col·laborar amb el Servei d'Investigacions Prehistòriques de València i va exercir de professor durant uns anys. Fou un dels principals promotors d'Acció Valencianista i es va afiliar al Partit Comunista d'Espanya i desenvolupà tasques organitzatives durant l'exili a París. Va col·laborar en *Verdad* i *Nova Cultura*. Fou membre del *Boletín de la Unión de Intelectuales Españoles en Francia* (1944-1948) i del d'*Independencia* (1946-47), i col·laborador de *Cultura y Democracia* (1950). En 1972 va publicar a València (L'Estel) *El País valencià i els altres*, que tractava el nacionalisme valencià. Es poden trobar articles seus en les pàgines web https://www.marxists.org/catala/nadal/ i https://memoriavalencianista.cat/biografies/gomez-nadal-emili.

2. **Activitat contextual**

Nicolau Primitiu Gómez i Serrano. Historiador, activista cultural i empresari valencià. Destacat nacionalista valencià, president de Lo Rat Penat i firmant de les Normes de Castelló. Editor (Sicània) i impulsor de l'ús del valencià.

Louis Aragon. Poeta i novel·lista francés. Dadaista, surrealista i militant del Partit Comunista Francés. Va rebre el Premi Lenin de la Pau.

Juan Negrín. Fisiòleg i polític. President del Govern de la Segona República (1937-1945). En 1946 va ser expulsat del PSOE, controlat per Indalecio Prieto, per afinitat amb el comunisme soviètic, i en 2009 va ser readmès en el partit pòstumament.

3. Les **Normes de Castelló** —o **Normes del 32**— són un total de 34 regles ortogràfiques aprovades per destacades personalitats i entitats del món cultural del País Valencià, en 1932, amb la idea d'adoptar un sistema ortogràfic unitari. Gaetà Huguet proposà a la Societat Castellonenca de Cultura la redacció de les normes i Adolf Pizcueta en rebé l'encàrrec; la Junta de la Societat designà el gramàtic Lluís Revest, que les ordenà amb l'ajuda de Carles Salvador.

4. Resposta lliure.

5. Hui, la unitat de la llengua és indiscutible per més que en cada territori s'anomene de manera diferent. D'altra banda, unitat no vol dir uniformitat, ja que en cada territori, fins i tot en cada família o en cada individu, es conserven singularitats que no afecten el sistema de l'idioma. Tot i això, hi ha qui, de manera infructuosa, de diferències mínimes vol provocar grans desacords.

6. Resposta lliure.

Gaetà Huguet Segarra, retrat d'Armando Ramon. Arxiu Fundació Huguet.

Unitat 7. Gaetà Huguet Segarra

1. Gaetà Huguet i Segarra (Castelló de la Plana, 1882 - 1959). Líder del valencianisme castellonenc que va propiciar el naixement d'Esquerra Republicana del País Valencià a Castelló en 1934. Va exercir el mecenatge cultural en dotar econòmicament els Jocs Florals de Lo Rat Penat, en publicacions com *El camí* i en la institució cívica i cultural Proa. Se'n va anar a l'exili en un vol des d'Alacant a Marsella i va patir no pocs problemes a causa de l'ocupació nazi de França. En 1945 va sol·licitar la repatriació i va tornar a principis del 1951. Uns mesos abans de morir feu donació dels seus béns per a la constitució d'una fundació privada dedicada a la protecció de les activitats culturals valencianes.

FUNDACIÓ HUGUET

La fundació a la qual s'al·ludix és la Fundació Huguet, creada a Castelló sota la voluntat testamentària de Gaetà Huguet el 5 de gener del 1959 i el seu patronat es constituí a la mateixa ciutat el 3 de gener del 1962.

2. Un estatut és una llei o un ordenament jurídic que agrupa un conjunt de disposicions que tenen força de llei per a l'organització i el govern d'una col·lectivitat territorial. Els estatuts regulen, a més del finançament i la tributació, qüestions polítiques, socials i culturals, com l'oficialitat d'una llengua. En este sentit, un estatut és un instrument fonamental per tal d'aconseguir la unitat d'un poble.

3. Resposta lliure.

4. Cada grup haurà de defendre la seua visió al voltant del tema proposat. Caldrà aprofitar l'ocasió per a parlar dels fonaments històrics i lingüístics que unixen estos tres territoris, però també caldrà remarcar les possibilitats de dur a terme el projecte polític que proposava Gaetà Huguet.

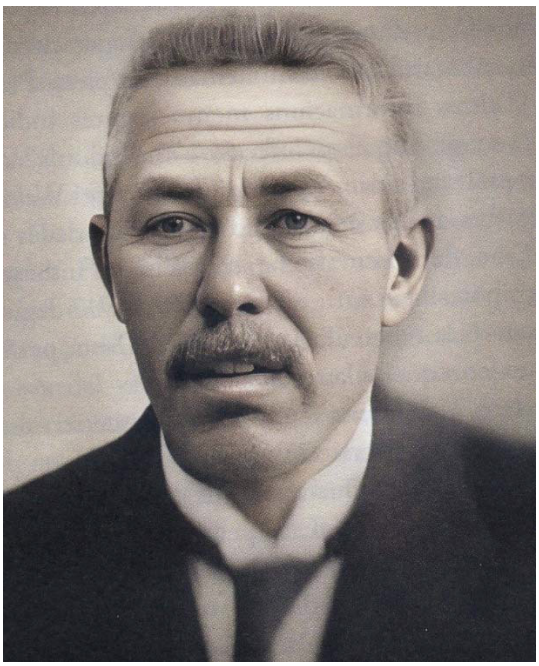

Gaetà Huguet.
Fotografia del carnet de conduir.

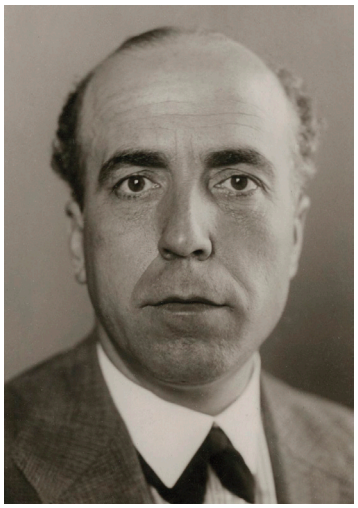

Juli Just. Fotografia: Reial Acadèmia de la Història.

Unitat 8. Juli Just Gimeno

1. Es pot consultar l'arxiu personal de Juli Just depositat en l'Ajuntament d'Alboraia a través de la guia de l'arxiu en línia (https://www.alboraya.es/sites/www.alboraya.es/files/imagenes/04-SERVICIOS/ARCHIVO/fondos/Julio_Just/guia_archivo_juli_just.pdf).

a) Ministre de Foment (1936-1937). En l'exili: ministre de Defensa i Interior (1947), ministre de Governació (1947-1949), ministre d'Acció en l'Exili i Interior (1951-1960) i ministre d'Emigració i Interior (1962-1976). També va ser vicepresident del Consell de Ministres de la República en l'exili (1971-1977).

b) Diputat de la primera legislatura de la Segona República (1931-1933), diputat pel Partit d'Unió Republicana Autonomista (1933-1936) i per Esquerra Republicana (1936-1939).

c) El Govern de la República en l'exili fa referència a les institucions de la Segona República Espanyola en l'exterior que seguien representant la legalitat de la Constitució del 1931 després de la victòria de Franco. La Diputació Permanent de les Corts es reunia, en un principi, a Ciutat de Mèxic, després a París (1939) i finalment a Mèxic (1945), amb el president interí Diego Martínez Barrio, quan fou nomenat José Guiral com a president. El Govern va tornar a París en 1946. També van tindre continuïtat els governs basc i català.

d) Obres: *Blasco Ibáñez i València* (1929, reeditada per la Institució Alfons el Magnànim —València— en 1990), *Siembra republicana* (1930), *Veteranos de la República* (1932), *La pluma en la barricada* (1934), *Ayer y hoy de los republicanos* (1936) i *Bajo las luces de la guerra* (1936).

2. L'evocació del mestre de cal·ligrafia el porta a la València de quan era jove, però la màquina d'escriure representa el present que s'imposa inexorablement i li fa veure que l'exili soterra els somnis.

3. Respostes:

Cretona: Tela de cotó, generalment estampada, que se sol usar en tapisseria.
Lleter: Persona que ven llet.
Memorialista: Persona que té per ofici escriure memorials o altres documents per a altres persones.
Senderó: Sendera estreta.
Solar: Terreny destinat a construir edificis.
Tartana: Carruatge lleuger de dos rodes, amb vela i seients laterals.
Teresiana: Quepis, gorra militar (cast.).

4. Resposta lliure.

5. Columnes exiliades

C	E	D	I	N	T		A		L'		I	M	P	U	L	S		P	R	O	F	U	N
D		I		V	E	H	E	M	E	N	T		D	E	L		S	E	U		T	E	M
P	E	R	A	M	E	N	T		B	L	A	S	C	O		E	S	C	R	I	V	Í	
E	L	S		S	E	U	S		C	O	N	T	E	S,		L	E	S		S	E	U	E
S		N	A	R	R	A	C	I	O	N	S,		L	E	S		S	E	U	E	S		N
O	V	E	L·	L	E	S,		O	N		R	E	C	U	L	L		L	E	S		S	E
U	E	S		I	M	P	R	E	S	S	I	O	N	S		D	E		V	I	A	T	G
E	R		I	N	C	A	N	S	A	B	L	E		I		D'		O	B	S	E	R	V
A	D	O	R		P	R	I	V	I	L	E	G	I	A	T.		J.		J	U	S	T.	

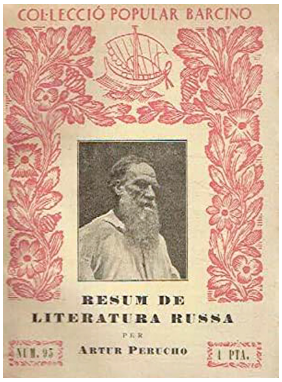

Artur Perucho.
Fotografia: Fundació Irla.

Unitat 9. Artur Perucho Badia

1. La trajectòria vital i social d'Artur Perucho va ser intensa i diversa. Corresponsal a París del *Diario de Barcelona*, novel·lista (*Ícar o la impotència*), traductor de textos marxistes (amb la seua primera esposa, Lucienee Gache), secretari particular del ministre d'Hisenda Jaume Carner i Romeu, d'Esquerra Republicana de Catalunya, membre del PSUC —Partit Socialista d'Unificació de Catalunya—, director del setmanari *Mirador*, redactor de la productora i distribuïdora cinematogràfica comunista Film Popular, director de *Treball* (el diari del PSUC) i col·laborador de diverses revistes, diaris i ràdios en l'exili.

2. Resposta lliure.

3. Es referix al mite de Tàntal, condemnat a patir eternament set i fam al mig d'un estany que el cobria d'aigua fins al coll, però que s'assecava si abaixava el cap, i davall de dos branques carregades de fruita que el vent s'enduia si alçava els braços.

4. Resposta lliure.

5. José Buenaventura Durruti Domínguez (Lleó, 1896 - Madrid, 1936). Sindicalista i revolucionari anarquista espanyol. Ferit de mort el 19 de desembre del 1936. Vegeu el web de la Reial Acadèmia de la Història d'Espanya: https://dbe.rah.es/biografias/6305/buenaventura-durruti-dominguez.

6. **Treball de contextualització.** Ciutat bombardejada: Gernika, per antonomàsia. Ciutats al País Valencià: bombardeig del mercat d'Alacant, de Castelló de la Plana i de València, a més d'altres llocs no tan poblats, com Nul·les, i de refugis públics.
L'anomenat «experiment Stuka» va consistir a bombardejar Albocàsser, Ares del Maestrat, Benassal i Vilar de Canes el maig del 1938 per tres Junkers Ju 87A Stukas de la Legión Cóndor.
Més informació en https://valenciaplaza.com/castellon-nunca-fue-guernica.

7. Perucho atribuïx el fracàs del teatre valencià a la covardia dels empresaris i la ignorància dels actors. Tanmateix, el sainet ha mantingut l'acceptació popular. Tant és així que, durant dècades, s'ha identificat *teatre valencià* amb el *sainet*, que és un teatre popular graciós i sense prestigi.

Tertúlia *El Aquelarre* que se celebrava la nit dels divendres en el restaurant El Hórreo de l'Alameda Central de Mèxic DF, on assistia un grup d'escriptors exiliats, entre els quals Perucho (quart dels asseguts començant per l'esquerra).

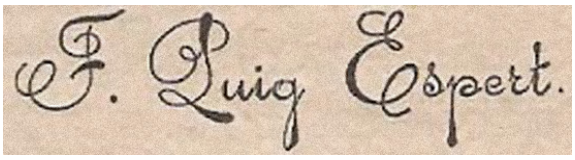

Francesc Puig Espert.
Fotografia: Fundació Irla.

Unitat 10. Francesc Puig Espert

1. Francesc Puig Espert (València, 1892 - Asnières-sur-Seine, 1967). Professor (Institut Lluís Vives de València i Institut d'Elx), polític (governador civil de Sòria, Palència i Burgos) i escriptor. Guanyador de diverses Flors Naturals, col·laborador de nombroses publicacions.
Pels seus càrrecs polítics i pel fet de pertànyer a la maçoneria, el Govern franquista va dictar una orde de busca i captura, i per això hagué d'exiliar-se a França, on va exercir de professor de llengua espanyola i de locutor en la ràdio francesa. En l'exili, va seguir escrivint en valencià en *Senyera* (Mèxic) i, posteriorment, en l'editorial Sicània (Espanya), i va guanyar un accèssit de la viola per un poema titulat «A la Verge dels Desemparats» en els Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a Cambridge en 1956. La Casa Regional Valenciana de París li va retre, en 1961, un homenatge. Va publicar en prosa, *Nits d'hivern* (Editora Valenciana, 1919), i en poesia, *Esberles del cor* (1914), *Les jornades* (1920) i *Hortolans* (1967), que inclou les quatre Flors Naturals que va guanyar i la producció escrita en l'exili.

2. Es tracta d'un sonet, format per dos quartets i dos tercets de versos decasíllabs amb rima ABBA ABBA CDE CDE.

3. **Activitat d'escriptura creativa**. Resposta lliure.

4. Respostes:

a) L'odissea és l'exili.
b) El que l'allunya del fracàs és l'amor a la pàtria.
c) A València.
d) Resposta lliure. Com que caben les dos possibilitats, el que cal avaluar és la capacitat de defendre una postura o l'altra.

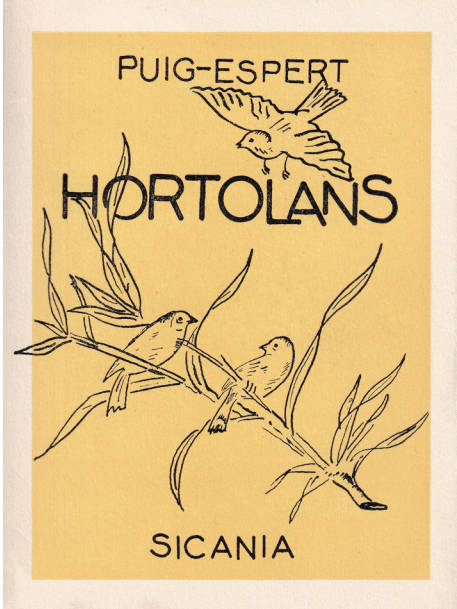

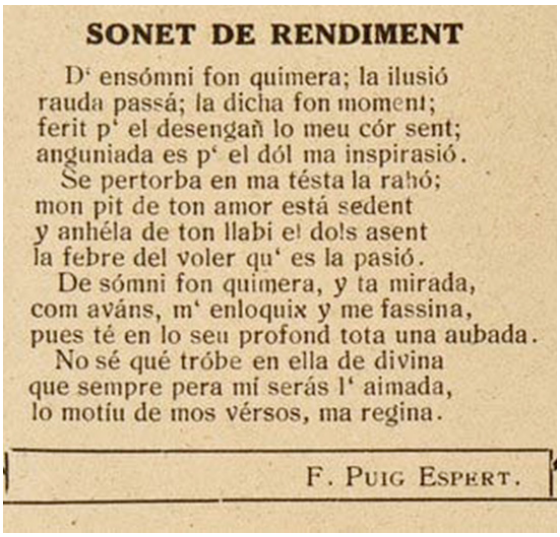

SONET DE RENDIMENT

D' ensómni fon quimera; la ilusió
rauda passá; la dicha fon moment;
ferit p' el desengañ lo meu cór sent;
anguniada es p' el dól ma inspirasió.
Se pertorba en ma tésta la rahó;
mon pit de ton amor está sedent
y anhéla de ton llabi el dols asent
la febre del voler qu' es la pasió.
De sómni fon quimera, y ta mirada,
com aváns, m' enloquix y me fassina,
pues té en lo seu profond tota una aubada.
No sé qué tróbe en ella de divina
que sempre pera mí serás l' aimada,
lo motíu de mos vérsos, ma regina.

F. PUIG ESPERT.

Sonet publicat en *El Cuento del Dumenche*, núm. 37 (1914).

5. Activitat de recerca lèxica.

Bledania: ufanor, vigor.

Suara: adés, fa poc.

Tabernacle: envelat mòbil que els hebreus usaven de santuari abans de la construcció del temple de Jerusalem. Tenda en què habitaven els antics hebreus.

Aixoplugar-se: posar-se a recer de la pluja.

6. El nom complet d'esta Verge és «Mare de Déu dels Innocents, Folls i Desemparats», la confraria de la qual va ser fundada en 1409 per a protegir els bojos, i fou posada sota l'advocació d'esta Mare de Déu en 1414. Actualment és la patrona de la ciutat de València. Francesc Puig Espert barreja la vocació religiosa amb la situació de desemparança en la qual es troba, lluny de la pàtria de la qual és patrona esta advocació mariana, i li afig una nova advocació com a «mare dels exiliats».

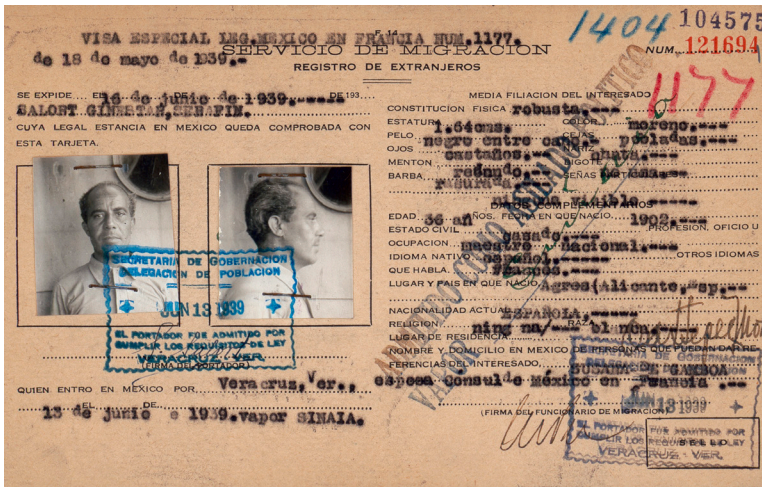

VISA ESPECIAL LEG. MEXICO EN FRANCIA NUM. 1177.
de 18 de mayo de 1939.-
SERVICIO DE MIGRACION
REGISTRO DE EXTRANJEROS
NUM. 121694
SE EXPIDE EL 16 de junio de 1939.---
SALOT GINESTA, SERAFIN.
CUYA LEGAL ESTANCIA EN MEXICO QUEDA COMPROBADA CON ESTA TARJETA.
MEDIA FILIACION DEL INTERESADO
CONSTITUCION FISICA robusta.---
ESTATURA 1.64 mts. COLOR moreno.---
PELO negro entre canas. OJOS castaños.---
MENTON redondo.---
BARBA
EDAD 36 años FECHA EN QUE NACIO 1902.---
ESTADO CIVIL casado.---
OCUPACION maestro nacional.---
IDIOMA NATIVO español.---
QUE HABLA español.---
LUGAR Y PAIS EN QUE NACIO Agres (Alicante, sp.---
NACIONALIDAD ACTUAL ESPAÑOLA.---
RELIGION ninguna.---
LUGAR DE RESIDENCIA
NOMBRE Y DOMICILIO EN MEXICO DE PERSONAS QUE PUEDAN DAR REFERENCIAS DEL INTERESADO.
SECRETARIA DE GOBERNACION DELEGACION DE POBLACION JUN 13 1939
EL PORTADOR FUE ADMITIDO POR CUMPLIR LOS REQUISITOS DE LEY VERACRUZ, VER.
QUIEN ENTRO EN MEXICO POR Veracruz, Ver.
EL 13 de junio DE 1939 vapor SINAIA.
espera consul de México en Francia.---
(FIRMA DEL FUNCIONARIO DE MIGRACION)

Visat per a l'entrada a Mèxic en 1939 de Serafí Salort. Fotografia: Memoria.cat.

Unitat 11. Serafí Salort Ginestar

1. Respostes:

a) *Señoritos*: escrit en castellà, perquè fa referència a les famílies acomodades que no van tardar gens a posar-se del costat de Franco.

b) *Macarrons*: referència italiana. Mussolini va ajudar Franco.

c) *Requetés*: organització paramilitar del carlisme creada a principis del segle XX. Durant la Guerra Civil van combatre al costat de Franco.

d) *Moritos*: s'estima que vora 100.000 marroquins, entre 16 i 50 anys, van ser reclutats per l'exèrcit de Franco (vegeu *El País*, 8-3-2008).

e) *Pas d'ànec*: l'exèrcit alemany, caracteritzat per este tipus de pas de marxa.

f) *Comulgar*: `combregar' (pel catolicisme lligat amb la dictadura) i `coincidir en idees' (per l'afinitat de José Antonio Primo de Rivera amb Francisco Franco).

g) Els elements anteriors són tots negatius per defendre i sostindre la dictadura franquista.

2. **Treball en grup o individual**. La literatura no té una finalitat moral, però sí una funció moral. És a dir, no predica, sinó que mostra com és la vida a través de testimonis i experiències.

3. **Treball de debat**. La postura de Càstor és clarament antibel·licista. Els arguments de l'alumnat hauran de girar al voltant de temes socials i la despesa militar i no serà estrany contrastar postures utòpiques amb altres més realistes.

4. Respostes:

a) Les paraules que fan pensar en l'exili són «Mèxic» i «crit».

b) La metàfora és «flor menuda» que vol esdevindre «fada de llum».

c) El sonet té dos parts i en cadascuna es dirigix a una de les germanetes falleres.

d) Resposta lliure.

Unitat 12. Max Aub

1. Max Aub (París, 1903 - Mèxic, 1972). Conreà sobretot la novel·la i el teatre i, a causa de la defensa de la Segona República, hagué d'anar-se'n a l'exili després d'haver estat retingut en diversos camps d'internament francesos. És considerat l'escriptor més important de l'exili espanyol.

Amb l'esclat de la Primera Guerra Mundial, la família deixà París i s'instal·là a València. El jove Max Aub, que aprengué castellà i valencià, després de cursar el Batxillerat treballà de venedor ambulant de joies, la qual cosa li proporcionà contactes rellevants que li facilitaren la publicació de les seues primeres obres. Abans de la guerra dirigí la companyia teatral El Búho i ajudà André Malraux

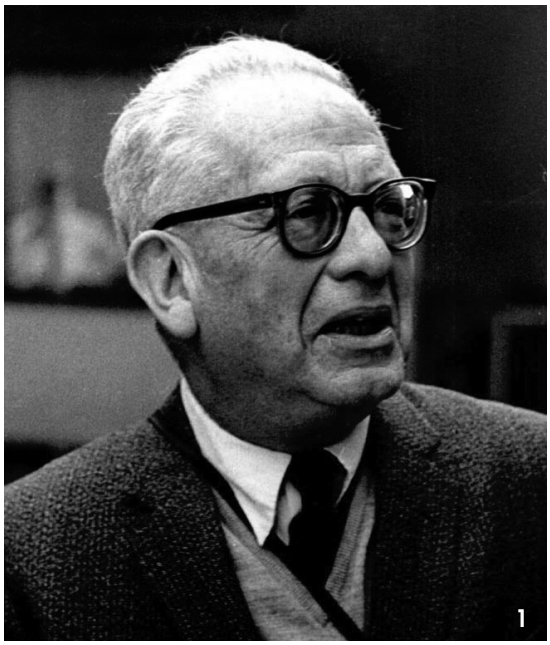

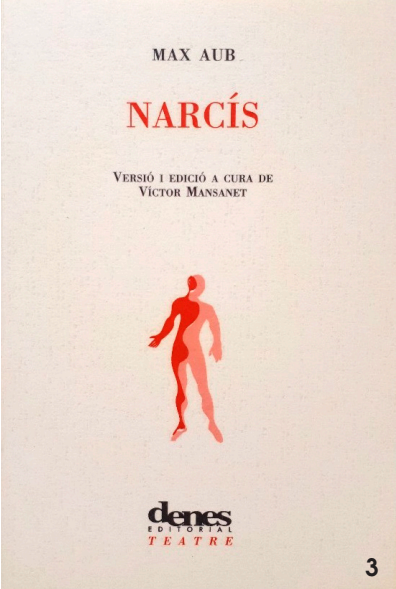

1. Max Aub en la biblioteca particular de sa casa (Euclides, 5. Mèxic, 1967).
Fotografia: Fundació Max Aub.

2. Max Aub i el seu company.

3. Portada de *Narcís* (València, Denes, 2003).

en la direcció de la pel·lícula *Sierra de Teruel*. En 1940 va ser detingut per la policia francesa i internat en el camp de detenció de Roland Garrós i, posteriorment, en camps de concentració del sud de França i d'Algèria.
A primers d'octubre arribà a Veracruz i començà el seu exili mexicà, on va escriure la major part de la seua obra, a part de treballar en el cinema i en la ràdio.
Algunes obres: *Los poemes cotidianos* (1928), *San Juan* (1943), *Campo cerrado* (1943), *Diario de Djelfa* (1944), *Campo de sangre* (1946), *Campo abierto* (1951), *No* (1952), *Jusep Torres Campalans* (1959), *La calle de Valverde* (1961), *Antología traducida* (1963), *La gallina ciega* (1971).
Per a ampliar la biografia, vegeu la pàgina de la Fundació Max Aub: https://maxaub.org/.

2. La relació lingüística s'anomena *diglòssia* i consistix en una relació social en la qual una comunitat de parla fa servir dos llengües distintes en àmbits i funcions socials diferents. En la diglòssia, a diferència del bilingüisme, hi ha predomini d'una llengua sobre l'altra, que resulta minoritzada perquè no té presència en situacions considerades més formals.

3. L'exercici està plantejat per a diferenciar bilingüisme i diglòssia (vegeu la resposta anterior). Respecte a les contestacions de l'alumnat, resulta evident que el tipus de conversa que introduïx Max Aub, barrejant dos llengües en alguns passatges de les seues novel·les, continua donant-se en l'actualitat. De fet, Aub utilitza este recurs per a dotar de versemblança la seua narració.

4. Dibuix amagat. Figura de Max Aub.

Max Aub

Bibliografia

Calle, Emilio; Simón, Ada (2006): *Los barcos del exilio*, Barcelona: RBA.

Castanyer, Angelí (1954): *Miratge*, París: Casal Valencia.

Conill, Josep (1991): «Aproximació a la poesia d'Eduard Buïl», en *Anuari de l'Agrupació Castellonenca de Cultura,* ii, pp. 19-57: https://repositori.uji.es/xmlui/handle/10234/4177.

Cortés, Santi (1993): *El valencianisme republicà a l'exili*, València: Generalitat Valenciana.

— (1994): «Juli Just i les revistes de l'Exili», en *Levante*, València, 5-iii: p. 78.

— (1995): *L'exili valencià en els seus textos*, València: Generalitat Valenciana.

— (2004): «Setze poemes valencians d'exili», en *Caplletra*, 36, pp. 117-152.

Domingo, Jorge (2009): *El exilio republicano en Cuba*, Barcelona: Siglo XXI.

Escrivà, Cristina; Muñoz, Ricardo; Torres, Ricard C.; Tur, Bruno (2019): *José Castañer. De Valencia al exilio*, València: Associació Cultural Institut Obrer.

Fuster, Joan; Riera Llorca, Vicenç (1993): *Epistolari Joan Fuster-Vicenç Riera Llorca*, a cura de Ferrer i Costa, Josep i Joan Pujadas i Marqués, Barcelona: Curial.

García, Manuel (1987): *Cuestionario Bibliográfico de Arturo Perucho Badia*, México.

— (ed.) (1995): *Exiliados. La emigración cultural valenciana (Siglos xvi-xx),* vol. ii, València: Generalitat Valenciana - Conselleria de Cultura.

— (1992): *Mediterrani (publicación de la Casa Regional Valenciana de México), 1944-1946*, València: Generalitat Valenciana.

Girona, Albert; Mancebo, M. Fernanda (ed.) (1995*): El exilio valenciano en América. Obra y memòria*, València: Universitat de València - Fundació Juan Gil-Albert.

Gómez Nadal, Emili (1990): *Articles 1930-1939. El País Valencià i els altres,* introducció i edició de Manuel Aznar Soler i Francisco Pérez Moragón, València: Institució Valenciana d'Estudis i Investigació.

(2008): *Diaris i* records, edició d'Antonio Gómez Andrés i Francesc Pérez Moragón, València: Universitat de València.

Just, Juli (1990): *Blasco Ibáñez y València*, introducció de Francesc Pérez Moragón, València: Edicions Alfons el Magnànim.

Palomero, Josep (1997): *Bengales en la fosca*, Alzira: Bromera.

— (2010): «Les vides d'Artur Perucho», en *La cultura exiliada. Actes del Congrés sobre Cultura i Exili*, Castelló: Universitat Jaume I, pp. 435-496.

— (2018): «Vida i exili dels germans Josep i Angelí Castanyer», en *Laberintos*, 20, pp. 283-302.

— (2021): «Els germans Josep i Angelí Castanyer», en *Cultura i exili. Estudis d'història i literatura*, Castelló: Universitat Jaume I, pp. 407-432.

Pérez Moragón, Francesc (1980): «Gómez Nadal: fragments d'una entrevista», en *Trellat*, any i, núm. 2-3, pp. 79-85.

Perucho, Artur (2017): *Ícar o la impotència*, introducció i edició de Josep Palomero, València: Alfons el Magnànim.

— (2022): *La llibertat és indivisible. Antologia d'articles*, introducció, edició i notes de Josep Palomero, València: Alfons el Magnànim.

Pitarch i Almela, Vicent (2010): «L'exili de Gaetà Huguet Segarra», en *La cultura exiliada. Actes del Congrés sobre Cultura i Exili*, Castelló: Universitat Jaume I, pp. 497-513.

— (2022): *Gaetà Huguet Segarra (1882-1959), líder republicà del valencianisme*, Castelló: UJI.

Sanchis, Vicent (1983): «Notícia sobre Artur Perucho», en *Ralla*, núm. 1, València, pp. 41-50.

Sirera, Josep-Lluís; Miralles, Remei (1995): «Emili Gómez Nadal: el recuerdo en la ausencia», en Manuel García (ed.), *Exiliados. La emigración cultural valenciana (Siglos xvi-xx)*, vol. ii, València: Generalitat Valenciana - Conselleria de Cultura, pp. 95-103.

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA

ESCRIPTORS
DE L'ANY 2023.
VALENCIANS
DE L'EXILI

www.avl.gva.es